

תקציר שיעורים לבגרות באזרחות

שעור ראשון - מדינה ומשטר

נבחין בין המושג מדינה וארץ (ארץ ישראל, מדינת ישראל):
(ממתי קיימת ארץ ישראל וממתי קיימת מדינת ישראל?)
יש לזכור כי לא תמיד החיים היו מאורגנים במסגרת של מדינות.

נבחין בין - פרט,
חברה,
ומדינה.

מהי הגדרת המדינה – ארגון חברתי של בני האדם התובע ומפעיל שלטון של קבע על אוכלוסייה כלשהי, בתחום גיאוגרפי מוגדר, ומצליח בדרך כלל למנוע שלטון דומה בתחומו על ידי ארגונים אחרים, שלא בהסכמתו, ומתבסס בעת ובעונה אחת הן על ערכים נורמטיביים והן על תהליכי כפייה.

אם נפשט את ההגדרה, הרי שלכל המדינות צריכים להיות 4 סימני היכר הכרחיים - מהם?
טריטוריה מוגדרת
אוכלוסייה קבועה
שלטון (ממשלה)
ריבונות
כדי להגדיר מדינה צריך שיתקיימו כל היסודות הנ"ל.

1. טריטוריה מוגדרת -

שטח

תחום גיאוגרפי מוגדר שעליו חל משפט המדינה, בו יושבת האוכלוסייה. (השטח לא חייב להיות רצוף כמו גרמניה בזמנו ויכול להיות מורכב מאיים – כמו בריטניה, אינדונזיה ויפן)...
הטריטוריה כוללת - שטח יבשתי, מי חופים (מים טריטוריאליים) ואת המרחב האווירי שעליהם.

2. אוכלוסייה קבועה -

בני אדם שחיים בקביעות בשטח המוגדר ונתונים למרות השלטון. הזיקה בין המדינה לאוכלוסייה הקבועה מכונה אזרחות. (כל מדינה תקבע מיהו אזרח, ומה התנאים לקבלת אזרחות).

3. שלטון (ממשלה)

שלטון - הפעלת השפעה והכוונה של בני אדם על זולתם.
יש צורך במערכת שלטון רשמית הקובעת מדיניות, מבצעת אותה ומאפשרת סדר ציבורי.
דפוסי השלטון - נבדלים ממדינה למדינה, מתבססים על חוקים ותקנות המחייבים את כל האזרחים והם עליונים על כל ארגון חברתי אחר.

4. ריבונות

סמכות עליונה (ריבונות של עולם - אלוהים כוח עליון)
מתבטא בפועל - בעצמאות מדינית, עמידת המדינה ברשות עצמה.
ריבונות פירושה - סמכות עליונה, ויכולת ממשית ובלעדית לעצב בשטחה - סדר מדיני ולהשליטו על האוכלוסייה. זוהי סמכות להטיל מרות כלפי פנים, ולפעול בחופשיות כלפי חוץ.

במדינה דמוקרטית הריבונות מוענקה לשלטון מטעם האוכלוסייה. פירושו - שהאוכלוסייה מוכנה לתת לשלטון לגיטימציה (הסכמה) לקבל על עצמה את סמכותו.
ההסכמה נובעת מהזדהות אידיאולוגית - כלומר - ממערכת אמונות, השקפות וערכים, המצדיקה ומסבירה את הסדר החברתי הקיים או הרצוי, ומציעה דרך למימושו.
אך הריבונות לא רק נובעת מהסכמה (מאפיין ארגון וולונטרי) לא גם מהפעלת כוח כפייה באמצעות צבא או משטרה.
במשטר דמוקרטי, עיקר הסמכות נובעת מלגיטימציה – הסכמה, בו בזמן שבמשטרים דיקטטורים עיקר הסמכות תהיה מכפיה הוא יפעיל טרור על מנת לשלוט, אם כי ינסה ע"י תעמולה וחינוך להשיג הסכמה.

* * *

נבחין כיום בין 3 סוגי מדינות.

כאשר ההבדל בין הוא בראיית מקום הפרט והמדינה והיחסים בינם.

פרט – עיקר
מדינה ליברלית:
מדינה - טפל

הפרט הוא במרכז, הוא העיקר.
המדינה רואה את תפקידה כמצמצם ביותר ומוגבל להבטחת הסדר הפנימי והגנה מפני אויבים מבחוץ.
(המדינה - כשומר לילה) ...המדינה מהווה אמצעי, כלי.
במדינה ליברלית - השלטון מוגבל, קיימת שמירה על זכויות האדם והאזרח, והכלכלה חופשית.
מבחינה כלכלית - אין כיום מדינה ליברלית טהורה, שבה המדינה אינה מתערבת בכלכלה.

בקצה השני - מדינה טוטליטרית
המדינה - עיקר
הפרט - טפל.
המדינה - ערך עליון, זוהי המהות.
החברה עליונה על הפרט, והממשל עליון על החברה.
קיימת התערבות מירבית של המדינה בחיי הפרט והחברה, פיקוח ממשלתי הדוק על הכלכלה, מונופול על אמצעי התקשורת, מותרת מפלגת אחת אידיאולוגיה אחת, ושימוש נרחב בטרור וכפייה מחד ותעמולה מאידך. דוגמאות: גרמניה הנאצית, ברה"מ הסטליניסטית, איטליה הפשיסטית.

מדינת רווחה:

מנסה לשמור על איזון בין הפרט לצרכי החברה והמדינה. המדינה שואפת לספק את צרכי המינימום של האוכלוסייה בתחומי חינוך, בריאות, דיור, רווחה ותעסוקה, על מנת להבטיח לכל אזרח רמת חיים מינימלית. הכלים לכך - חקיקה סוציאלית, הכוונה, פיקוח וויסות של הפעילות הכלכלית, ומתן שירותים.
לשם כך עליה להתערב בחיי הכלכלה והחברה, אך תוך שמירה ואיזון בין צרכי הפרט וזכויות האדם והאזרח ובין צרכי הכלל - החברה והמדינה. רוב מדינות המערב כיום - כולל ישראל הינן מדינות רווחה.

משטר - המערכת הכלכלית, החברתית והפוליטית במדינה.
הכוונה - למבנה הכוח בחברה, שיטת הפרדת הסמכויות, חלוקת התפקידים בין הרשויות השונות, ודפוסי חלוקת העוצמה הפוליטית בין השלטון לאזרחים.

נבחין בין סוגי משטרים שונים.
אנו נחלק חלוקה גסה בין רפובליקות למונרכיות
מונרכיה - בראש המדינה עומד מלך-מונרך, המוכתר לכל חייו, והשלטון עובר בירושה, (ישנם סוגים שונים של מונרכיה).
רפובליקה - בראש המדינה שליט הנבחר. כלומר, השלטון אינו עובר בירושה, אלא מתחלף כל מספר שנים באמצעות בחירות.
צמרת השלטון מייצגת שכבות רחבות הבוחרות בו לתקופה קצובה.

המשטר הדמוקרטי- קרטיה דמוס

שלטון העם

מסגרת מדינית המתקיימת למען העם ומנוהלת על ידי העם.
הכוח הפוליטי מפוזר במוקדי עוצמה רבים, יש אחריות של השליטים כלפי הנשלטים, פיקוח וביקורת על הממשל. קביעת המדיניות ותהליך קבלת ההחלטות מושפעים מדעת הקהל, ויש אפשרות לעם לערער עליהם.

מדינה וחברה:

מהי הזיקה בין החברה והמדינה?
המסגרות החברתיות - משפחה, שבט, קהילה ועוד, נוצרו עוד לפני הקמת המדינות.
הפרט חי פועל ומקיים יחסי גומלין במסגרת החברה.
במדינה המודרנית, ככל שהמדינה מעניקה שירותים נרחבים יותר (שיכון, רווחה, בריאות, חינוך וכו'), כך היא

חודרת יותר ויותר לתחומי החברה.

יש מאבק בין החברה למדינה.
החברה - נאבקת על האוטונומיה שלה, והגבלת פעולות המדינה, והמדינה - שואפת להתפשט על חשבון החברה.

במדינה הדמוקרטית, המסגרות החברתיות הן עצמאיות, בלתי תלויות במדינה ואינן סוכנויות שלה. זאת ועוד, הארגונים החברתיים מרסנים את השלטון בכך שהם מפזרים את העוצמה הפוליטית בקרב קבוצות רבות המתחרות ביניהן.

שיעור מספר 2 עקרונות המשטר הדמוקרטי (חלק ראשון)

נבחין בין דמוקרטיה - כהשקפת עולם, לבין דמוקרטיה כצורת ממשל - ככלי, כדרך ניהול.

דמוקרטיה כהשקפת עולם, מציבה את האדם במרכז ההווה. זוהי תפיסת עולם, ליברלית הומניסטית השמה דגש על ערך האדם. חברה דמוקרטית - ליברלית אינה רק מאפשרת השתתפות קבועה בהליך הפוליטי, שזה תנאי הכרחי לקיום דמוקרטיה אלא - מאפשרת יצירת מסגרת חיים שלווים ונורמליים בה כל אדם יכול להגשים את האוטונומיה העצמית שלו.
החברה דוגלת בהגנה על זכויות האדם, סובלנות, הכרה בלגיטימיות בהבעת דעות, הגנה על זכויות המיעוט. הפרט רשאי לבחור כרצונו באורח חיים - במקום מגוריו, משלח ידו, בן זוג וכדומה.
האתוס של הדמוקרטיה (שאיפתה ומטרת קיומה) הוא מימוש האוטונומיה של הפרט, שבה כל אדם יגשים את רצונו העצמי.
במסגרת המשטר הדמוקרטי יש התמודדות בנויה - אינהרנטית - פנימית בין כוח השלטון הנבחר, לבין חירויות הפרט.
על מנת להבטיח את חירויות הפרט, שהנן במרכז ההווה של המשטר הדמוקרטי ליברלי, יש להגביל את השלטון הנבחר לבל ינצל את כוחו.

תנאים לקיום הדמוקרטיה :

תנאי ראשון : שלטון ייצוגי נבחר וחילופי שלטון:

כאמור, פרוש המילה דמוקרטיה ביוונית - קרטיה = שלטון דמוס = העם.

המשטר הדמוקרטי נרקם לראשונה באתונה אשר ביוון העתיקה. ההכרעה בכל ענייני המדינה הייתה נתונה באופן ישיר בידי העם - בידי אסיפת העם. וזוהי - דמוקרטיה ישירה .
יש אומרים שמשאל-עם הינו סממן של דמוקרטיה ישירה. במשאל עם, נדרשים האזרחים להביע את הסכמתם או אי הסכמתם להצעה כל שהיא (לנושא ספציפי).
האמנם?

נראה כי לא כך הדבר בהכרח. בד"כ במשאל העם, העם מסמן רק בהן או בלאו הצעה מסוימת והאבסורד הוא שדווקא משטרים לא דמוקרטיים כגון - גרמניה הנאצית, איטליה הפשיסטית ועוד, נהגו להשתמש בו ליצור אשליה של תמיכה המונית. בישראל, לא נהוג משאל העם.

בדמוקרטיה המודרנית "שלטון העם" אין פירושו שהשלטון אכן נמצא בפועל בידי העם. למדינה המודרנית טריטוריה גדולה, אוכלוסייה רבה, חקיקה מסועפת ומורכבת ולכן אי אפשר למסור את ההכרעות לאסיפת העם. אמנם, העם הוא מקור הסמכות השלטונית, ולכן הוא ריבון אך את הריבונות הוא מעביר מרצונו החופשי לתקופה מוגדרת לידי נציגים אותם הוא בוחר.

הדמוקרטיה המודרנית הנה דמוקרטיה של נציגים ; כאשר החלטות המדיניות אינן מתקבלות ישירות על ידי העם אלא ע"י גופים - פרלמנט, ממשלה, נשיא נבחר, אשר נבחרו על ידו, כדי שייצגו אותו ויפעלו לטובתו. אם נציגי העם חורגים מהסמכות שניתנה להם, רשאי העם להחליפם.

לעקרון שלטון העם, 2 ביטויים במדינה המודרנית:

א. בחירות - כאשר האוכלוסייה בוחרת בבחירות דמוקרטית את נציגיה לשלטון.

ב. חקיקה - סמכות החקיקה בידי העם. הרשות המחוקקת היא הפרלמנט, שבו יושבים נציגים שנבחרים ע"י העם.

נחזור לבחירות.

בדמוקרטיה קיימת אמונה שחילוקי דעות מותרים ולגיטימיים. יש להתמודד עמם בדרכי שלום, בהתאם "לכללי המשחק".

הבחירות מהוות מעין הסכם, על דעת כל האזרחים, לפתור בדרכי שלום, ולא בכוח הזרוע, חילוקי דעות וניגודי אינטרסים על ידי שימוש בדרך של הכרעת הרוב.

על מנת שהבחירות תהיינה דמוקרטיות עליהן לכלול מספר מאפיינים עיקריים:

1. כלליות - עקרון המשקף את ריבונות העם. לכל האזרחים, ללא הבדל דת, מין, גזע, לאום או רכוש, יש זכות לבחור או להיבחר לגופים שלטוניים נבחרים.
2. שוות - משקף את עקרון השוויון - שכל בני האדם נולדו שווים, וכאמור לכולם זכות לבחור ולהיבחר. כל קול שווה, ולכל אחד קול אחד. (בין אם זה עני או עשיר, אזרח מן השורה או שליט).
3. חופשיות - הכוונה הן לחופש ביטוי - לכל האזרחים זכות להבעת דעות ולחופש התארגנות - כל קבוצה רשאית להתארגן ולהקים מפלגה המתחרה בגלוי על קולות הבוחרים. לכן חייבות להתקיים לפחות שתי מפלגות.
4. חשאיות - כל אזרח יכול להצביע ללא לחץ, ולבחור בהתאם לרצונו החופשי. יש להימנע מפיתויים או הפעלת לחצים על הבוחר (בישראל מצביעים במעטפה אטומה, מאחורי פרגוד).
5. תקופתיות - חוזרות ונשנות - על הבחירות להיערך בתקופות זמן מוגדרות, במועדים הקבועים בחוק, וזאת כדי לרסן את השלטון ולפקח על פעילותו, ואף להחליפו, אם לא יתפקד כראוי. (כך מתממש עקרון שלטון העם הקובע שיש לו סמכת להחליף את נציגיו). זה מאפשר גם למיעוט, לממש את זכותו ולהפוך לרוב.

נבחין בין 2 סוגים עיקריים של משטר דמוקרטי:

משטר פרלמנטרי

העם בוחר פרלמנט, ומתוכו נבחרת ממשלה, הנשענת על רוב בפרלמנט. כלומר - הממשלה לא יכולה לפעול אלא אם היא נהנית מאמון הפרלמנט. אחרת, הוא יכול להביע לה אי אמון ולהפילה

ראש ממשלה

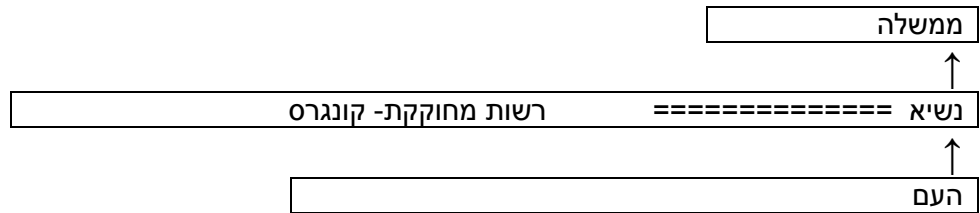
ממשלה

פרלמנט

עם

כזה היה המצב בישראל, עד לכנסת ה-14, עד 1996.

- ראש הממשלה - הוא ראש הראשות המבצעת.
- הנשיא - כראש מדינה, נבחר בדרך כלל על ידי הפרלמנט, והוא דמות טיכסית ייצוגית בלבד.
- הבחירות - הן לפרלמנט, והממשלה צומחת ממנו. מפלגה, אשר קבלה את רוב הקולות בפרלמנט, או מסוגלת להקים קואליציה היא זו שתרכיב ממשלה.
- יש תלות בין הרשות המבצעת והמחוקקת - הממשלה מכהנת מכוח אמון הפרלמנט, לחילופין, הפרלמנט יכול להפילה בהצבעת אי אמון, אם הוא לא מסכים עם מדיניותה.
- יש אחריות של הרשות המבצעת כלפי המחוקקת - מכיוון שהממשלה צומחת מתוך הפרלמנט, היא אחראית כלפיו, וחייבת למסור לו דו"ח על פעולותיה. הפרלמנט יכול לפקח על הממשלה ולהגבילה באמצעים פרלמנטריים שונים.

הנשיא, הוא ראש הרשות המבצעת, וגם ראש המדינה. הוא נבחר ישירות ע"י האזרחים, אחת ל-6 שנים. כאשר חברי הרשות המחוקקת - הקונגרס, נבחרים ע"י האזרחים בבחירות נפרדות. (בארה"ב הנשיא נבחר כל 4 שנים, בסנט 100, חברים 2 - נציגים לכל מדינה הנבחרים אחת ל-6 שנים. בבית הנבחרים 435 חברים, הנבחרים לפי גודלה של כל מדינה, אחת לשנתיים).

שרי הממשלה מתמנים ע"י הנשיא בכפוף לאשור הסנט. הוא גם ראשי לפטרם. אנו רואים, שהנשיא וממשלתו אינם נשענים על אמון הקונגרס, וזה אינו יכול להפילו ע"י הצבעת אי אמון, עקב אי הסכמה על מדיניותו. נשיא יכול להמשיך ולתפקד גם ללא תמיכת הקונגרס וללא רוב. לחילופין, הנשיא לא יכול לפזר את הקונגרס.

מכיוון שהנשיא לא נבחר ע"י הקונגרס, הוא אינו אחראי כלפיו, ואין הוא חייב למסור לו דווח שוטף. גם שרי הממשלה, אחראים רק כלפי הנשיא, ואין הם חייבים למסור דווח לקונגרס.

תנאי שני: עקרון הכרעת הרוב, תוך שמירה על זכויות המיעוט:

כאמור, במדינה דמוקרטית ישנה הסכמה על "כללי משחק" מוסכמים, על מנת שנוכל לחיות בחברה למרות חילוקי הדעות. ואחד מ"כללי המשחק" הוא הכרעת הרוב.

מהם הסיבות לחשיבות הכרעת הרוב במשטר הדמוקרטי?

1. אין קנה מידה מוחלט הקובע מהו טוב ומהו רע? יש טענה, כי קיים סיכוי גדול יותר, שתבונת הרבים, תעלה על תבונת המעטים, וכי הרוב יגיע למסקנה הנכונה.
2. הכרעת הרוב מאפשרת לסיים את הוויכוח הציבורי בדרכי שלום. הדמוקרטיה מאפשרת קיומו של ויכוח, כאשר כל צד מציג את עמדותיו. ונקבע, שהכרעת הרוב הנה הדרך הצודקת ביותר לקבלת החלטה. במילים אחרות, היא מהווה למעשה, דרך לפתרון סכסוכים בדרכי שלום.
3. התפיסה הדמוקרטית דוגלת בשוויון כל קול שווה קול. מכאן, שהחלטה שקבלה את מספר הקולות הרבים, היא גם הצודקת.
4. עקרון הכרעת הרוב מבטיח יציבות ורגיעה חברתית, מצד אחד - הוא מממש אינטרסים רחבים של רוב האוכלוסייה מצד שני - מאפשר למיעוט להשתתף בוויכוח הציבורי, ומונע ממנו תחושת אפליה וקיפוח. זאת. ועוד, הוא מונע מצב שמיעוט יכפה דעתו על רוב האוכלוסייה.

האם הכרעת הרוב מחייבת את המיעוט

כן.

כאמור, המיעוט חייב לקבל את "כללי המשחק". הוא לא חייב לקבלה באופן אידיאולוגי, מותר לו לנסות לשנותה, ואף מותר לו לבקרה בגלוי בפרלמנט ובכלי התקשורת, אך הוא חייב לקבלה, לציית לה, ולא לנסות לשנותה באמצעים אלימים. זאת ועוד, המיעוט יודע שהרוב אינו קבוע, הוא משתנה, מזמן לזמן ומשאלה לשאלה. והוא יודע, שיש לו סיכוי שהוא יוכל להפוך לרוב בעתיד.

מהי הסכנה בעיקרון הכרעת הרוב?

קיימת סכנה לעריצות הרוב. דוגמאות מההיסטוריה, היטלר עלה בצורה דמוקרטית - חוקית, והפך את שלטונו לעריץ. הרוב יכול כאמור לבטל את הדמוקרטיה. הרוב יכול גם לפגוע בעקרונות הדמוקרטיה כגון - בעקרון זכויות המיעוט - הוא יכול להגבילו, לדכא אותו, להפכו לאזרחים סוג ב', להוציאו מחוץ לחוק. הכרעת הרוב עלולה לפגוע בזכויות האדם והאזרח כאשר בשם טובת המדינה, בטחון המדינה, הסדר הציבורי או נורמות חברתיות שונות עלולים לפגוע בזכויות האדם - הזכות לפרטיות, לחופש דת, חופש עיסוק,

הגבלת החופש הביטוי, זכות להתארגן או להפגין וכו', כלומר פגיעה בחירות. הוא יכול לפגוע גם בעקרון השוויון - שוויון בפני החוק ובשלטון החוק כאשר הוא מפלה קבוצות שונות

[למה הכוונה מיעוטים? קבוצות שונות על פי לאום- ערבית, דרוזים וכו', ע"פ אמונה דתית - חילונים/דתיים, על פי מין - נשים, על פי נטיות- לסביות, הומוסקסואליים, או על פי תפישה אידיאולוגית-ערכית - מפלגות מיעוט וכו']

אנו רואים שדמוקרטיה מהותית (פירוט בהמשך) משמעותה לא רק כיבוד הכרעת הרוב, אלא שמירה על זכויות המיעוט שיהיה זכאי לחופש ביטוי ולחופש התארגנות, הן בצורה פורמלית - ע"י קיום מפלגות, ייצוג בפרלמנט עצמו וקיום אופוזיציה פעילה - והן בצורה בלתי פורמלית - בכלי התקשורת, הזכות להפגין וכו'.

מהן הדרכים להגבלת הרוב, ולהבטחת זכויות המיעוט?

1. חוקה - קיום חוקה, אשר מצד אחד מגדירה את סמכויות השלטון ובכך מגבילה ותוחמת אותם ומצד שני, מפרטת את זכויות האדם והאזרח. החוקה מרסנת את הרוב השלטוני, מבטיחה את חירויות האזרח ומגינה עליהן. חוקה לא ניתן לשנות ברוב רגיל, כמו חוק, אלא היא משוריינת וניתן לשנותה רק ברוב מיוחד או מיוחד.
2. קיום רשות שופטת - בלתי תלויה, המקפידה על שוויון בפני החוק, על קיום שלטון החוק וע"י ביקורת שיפוטית יכולה לבטל כל חוק המנוגד לחוקה.
3. באמצעות בחירות סדירות המעניקה למיעוט סיכוי להפוך לרוב.
4. כאמור קיום אופוזיציה-פעילה.
5. בעזרת הבטחת גופים וולונטריים כמו תקשורת עצמאית, ארגונים עצמיים שאינם תלויים בשלטון ושומרים על זכויות המיעוט - ויצ"ו, נעמ"ת, מועצה לשלום הילד, והתנועה לזכויות האזרח וכו'.
6. וכמובן - חופש הביטוי, חופש ההתארגנות, חופש להפגין וכו'.

חשוב להבין, שפגיעה במיעוטים, היא פגיעה בסופו של דבר ברוב. כי היום מגבילים מיעוט זה בשם עקרון זה (הגבלת ערבים בשם בטחון המדינה וכו') ומחר יגבילו מיעוט אחר בשם עיקרון אחר. בנושא מסוים הנך רוב, אך בנושא אחר הנך מיעוט.

דוגמא היסטורית, היטלר פגע בתחילה בקומוניסטים ובסוציאליסטים בלבד, ואותם זרק ללא משפט למחנות הריכוז. והעם הגרמני החריש, כי השתכנע שהללו פוגעים בבטיחון המדינה. אך בהמשך פגע בליברלים, ביהודים ובגרמנים עצמם. ובהעדר קו אדום, נפרצים כל הגבולות.

כך שיטה המגבילה את זכויות המיעוט מגבילה בו זמנית את זכויות הרוב.
זכות הדמוקרטיה להגן על עצמה, מעמדן של קבוצות אנטי דמוקרטיות:

עסקנו עד עתה בזכויות המיעוט. וכאמור הם לב ליבה של הדמוקרטיה. אך גם כאן ישנן מספר סכנות: כאמור, משטר דמוקרטי מאופיין ע"י חילופי שלטון, אך יש לשמור על יציבות השלטון על מנת למנוע הידרדרותו למצב של אנרכיה.

והאמצעים לכך-

חוקה השומרת על יציבות.

שמירה של המפלגות והארגונים הציבוריים, על "כללי המשחק" הדמוקרטיים - תחרות חופשית, עקרון הכרעת הרוב, סובלנות, חילופי שלטון בדרכי שלום וכו' בדמוקרטיה אין תרבות של השתלטות כוחנית.

תרבות שלטון דמוקרטית משמעה - הכרה שחילופי השלטון אינם מבטאים מהפכה, אלא יישום של מדיניות חדשה שזכתה לאמון הציבור בדרך של המשכיות. זו לא תרבות של ניתוח מסגרות. אלא הבטחת קיומן והפעלתן לשם הגשמת מדיניות, כי פגיעה במוסדות אלו (ביהמ"ש למשל) היא פגיעה באושיות הדמוקרטיה.

מה קורה כאשר מתארגנות קבוצות אנטי דמוקרטיות שחורתות על דגלן סיסמאות כגון - רצון להפלת הדמוקרטיה וקיום דיקטטורה או גזענות? האם גם אז חשוב לשמור על זכויות המיעוט?

והדוגמא הקלאסית - גרמניה, שנות ה-30-20 רפובליקת ויימאר, שהייתה לה חוקה נאורה, שאפשרה חופש ביטוי מוחלט וחופש התארגנות, ואפשרה לקומוניסטים מצד אחד, ולנאצים מצד שני, חופש ביטוי והתארגנות. והללו ציינו שהם מתנגדים לדמוקרטיה ולרפובליקה ואכן - ההמשך ידוע. במקרה זה, הדמוקרטיה צריכה להגן על עצמה. מדינות רבות, כולל ישראל, חוקקו חוקים האוסרים על השתתפות בבחירות של מפלגות השוללות את הדמוקרטיה.

שעור שלישי עקרונות הדמוקרטיה (המשך – חלק שני)

תנאי שלישי : הפרדת רשויות

הפילוסוף הצרפתי, בן המאה ה-18 מונטסקייה נחשב כאבי תורת "הפרדת הרשויות". לדעתו, קיימות בכל מדינה שלוש פונקציות עיקריות - חקיקה, ביצוע ושפיטה. בתיאורו הוא מציין, "שאינן רשות נוגעת בחברתה". כך שלכל רשות תפקיד בלעדי אחד והמיועד רק לה. תפקיד הרשות המחוקקת - לחוקק חוקים או לבטלם. תפקיד הרשות המבצעת - ביצוע החוקים, שמירת הסדר הציבורי, הגנה מפני אויבים מבחוץ, מתן שירותים לאוכלוסייה. תפקיד הרשות השופטת - לשפוט בין אנשים המתדיינים זה בזה, או נשפטים על ביצוע עבירות פליליות.

כיום נוהג לראות את תורתו בעיניים אחרות : מדובר על הפרדת רשויות גמישה. אכן קיימת הפרדה עקרונית בין פעולות הרשויות השונות, וזאת הכרחית לקיום מערכת ממשל תקינה. אך אין לכל אחת מהרשויות בלעדיות על התפקיד עליו היא מופקדת. במידה מסוימת, ממלאת כל רשות גם תפקיד הנמצא בתחומי הרשות האחרת.

לדוגמא - הרשת המבצעת - אינה מבצעת בלבד, היא מוסמכת להתקין נורמות משפטיות (חקיקת משנה) תפקיד המיועד לרשות המחוקקת.

בימינו, הפרדת הרשויות, אינה מתבססת רק על העיקרון לפיו הרשויות נהנות מבלעדיות של התפקיד המרכזי המיועד להן. היא מבוססת על איזון בין סמכויותיהן של הרשויות המאפשר אי תלות בצד פיקוח הדדי.

מטרתה - מניעת ריכוז יתר של סמכויות בידי רשות אחת. ריכוז במכויות כזה עשוי לגרום לרשות אחת להתחזק יתר על המידה, לנצל את סמכויותיה לרעה, לפגוע בזכויות האזרח וליצור עריצות.

מאיזה רשות אנו חוששים ביותר?

מהרשות המבצעת (הממשלה), המרכזת כוח ועוצמה רבים. ההנחה הדמוקרטית היא שאם כל רשות תהא ריבונית לחלוטין בתחומה, ייווצר מצב של ריכוז כוח בלא ריסון הדדי (פיקוח) וללא תיאום ההכרחי לניהולה של מדינה מודרנית. ולכן המטרה היא ליצור ריסון ואיזון או מערכת של "איזונים ובלמים" וזאת בתשומת לב לאמירה לפיה - "כוח משחית, וכוח מוחלט, משחית באופן מוחלט".

לדוגמא, ארה"ב בה קיים משטר נשיאותי. הנשיא נבחר בבחירות ע"י רוב העם, ואין הוא אחראי בפני הקונגרס (רשות מחוקקת) כוחו - כרשות מבצעת, רב ביותר, אך אין הוא בלתי מוגבל. הוא כפוף לחוקים המתקבלים בקונגרס, אך קיימת לו זכות וטו. (יכול לסרב להצעה לחתום על החוק). ברוב מיוחד, יכול הקונגרס לבטל את הוטו של הנשיא, וכך מתקיים הריסון ההדדי בין 2 הרשויות. הרשות השופטת, יכולה לבטל צווים והחלטות של הנשיא, ולבטל אף חקיקה של הקונגרס אם היא מנוגדת לחוקה.

רשות מבצעת-נשיא	רשות מחוקקת-קונגרס	רשות שופטת- בית המשפט
נבחר ישירות על ידי העם	מחוקקת חוקים המחייבים את הנשיא ברוב מיוחד יבוטל הוטו	יכולה לבטל צווים של הנשיא
יכול לסרב לחתום על חוק, וטו	יכול לסרב להצעה לחתום על החוק. יכול לבטל חוקים המחייבים את הנשיא ברוב מיוחד יבוטל הוטו	חוקיקה של הקונגרס המנוגדת לחוקה

מהי המטרה של עקרון האיזונים והבלמים?

מטרת השגת האיזון בין הרשויות היא פיזור הכוח ויצירת פיקוח בין הרשויות, תוך שמירת אי תלות וקונו פעולה נפרדים לכל רשות.

נצטט את דברי השופט אהרן ברק - נשיא ביהמ"ש העליון:
"משטר דמוקרטי נאור הוא משטר של הפרדת רשויות. אל לא כל רשות היא לעצמה, בלא התחשבות ברשות האחרת. תפיסה כזו תפגע עמוקות ביסוד הדמוקרטיה, שכן משמעותה דיקטטורה של כל רשות במסגרתה שלה. נהפוך הוא, הפרדת רשויות משמעותה: איזון ובקרה הדדיים בין הרשויות השונות. לא חומות בין הרשויות, אלא גשרים מאזנים ומפקחים."

דוגמא מישראל:
הכנסת - רשות מחוקקת.
הממשלה - רשות מבצעת.
אך ראינו, שלמעשה, רוב החקיקה - מקורה מהממשלה, אחרת אין הממשלה יכולה לפעול. זאת ועוד, הממשלה מתקינה תקנות וצווים שזו חקיקת משנה או חקיקה מנהלית. אם כי נציין, שעל מנת להתקין תקנה או צו, אנו צריכים להסתמך על חוק של הכנסת.

הרשות השופטת - גם היא כפופה למחוקק, חוק הכנסת מחייב אותה. אך בחיי המעשה, את החוק אפשר לפרש בצורות שונות, ולפרשנות בתי המשפט לדבר החקיקה משמעות רבה. זאת ועוד, הרשות השיפוטית קובעת נורמה בעלת משמעות כללית, ובכך באמצעות החקיקה השיפוטית היא פולשת לתחומי הרשות המחוקקת. כמו כן, למערכת השיפוטית סמכויות רחבות לפקח על פעולות שתי הרשויות בעיקר על ידי בג"צ.

לסיכום:

ניתן לסכם את נושא הפרדת הרשויות "נוסח ישראל" ולומר שמשמעות ההפרדה איננה דווקא ביצירתו של חיץ המונע קשר ומגע בין רשויות המדינה השונות. משטר הפרדת הרשויות הקיים בישראל מבטא משטר של הפרדת רשויות גמישה, המאפיינת את המשטר הפרלמנטרי. יסוד ההפרדה הוא בכך שלכל רשות תפקיד עיקרי המיועד בעיקר לה, אך זאת מבלי שיש לרשות אחת בלעדיות על התפקיד שהיא ממלאת, עיקר השיטה הוא בקיומו של איזון בין סמכויותיהן של הרשויות, המאפשר פיקוח הדדי בצד אי-תלות בתחומים מסוימים. התוויית התחומים הנפרדת, בצד איזון ובקרה הדדים, יחד עם קיומה של ביקורת שיפוטית, הם שנועדו להבטיח את קיומה של דמוקרטיה מהותית אמיתית.

נחזור ונציין את חשיבות עקרון הפרדת הרשויות

באמצעותה, במנע ריכוז יתר של כוח וסמכויות בידי רשות אחת או גוף אחד.
היא מרסנת את השלטון.
היא יוצרת איזונים ובלמים - כך שהרשויות השונות תלויות זו בזו, מאזנות זו את זו ומפקחות זו על זו, כך שלא ייווצר מצב של ריכוז כוח שלטוני שרירותי בלא כל ריסון.
סמכויות כל רשות מוגדרות בצורה ברורה ופשוטה, כך שהיא מגבילה את התרחבות הסמכויות של כל אחת מן הרשויות ומונעת השתלטותה על תחום השייך לאחרת.

תנאי רביעי: שלטון החוק

. שלטון החוק הוא מעקרונות היסוד החשובים ביותר, והוא הבסיס לקיומה של מדינה ושל חברה מאורגנת. המונח נועד לבטא מושג רחב של "שלטון הדין" או "עליונות המשפט". כדברי נשיא בית-המשפט העליון, השופט מאיר שמגר, "ביטוי העיקרי של שלטון החוק הוא בכך שהוא אינו שלטונם של אנשים - לפי החלטותיהם, שיקוליהם ומאוייהם הבלתי מוגבלים - אלא בכך שהוא נשען על הוראותיהן של נורמות יציבות, השוות לכול ואשר מחייבות את הכול במידה זהה".

כל דיון בשלטון החוק חייב להתייחס לשני מובנים של מושג שלטון החוק. המובן הראשון הוא פורמלי, והוא מתייחס אל עצם עובדת קיומו של חוק ואל המשתמע מכך. המובן השני הוא מהותי, והוא מתייחס אל הערכים שהחוק הנתון מבטא.

נתייחס ל-2 מובנים של שלטון החוק: המובן הפורמלי והמובן המהותי.

את המובן הפורמלי של שלטון החוק הגדיר בית המשפט העליון, מפי השופט אהרון ברק כך: שלטון החוק במובנו הפורמלי משמעותו, שכל הגורמים במדינה בין הפרטים כיחידים ובהתאגדויות ובין זרועות המדינה, חייבים לפעול על-פי החוק, ופעולה בניגוד לחוק צריכה להיתקל בסנקציה מאורגנת של החברה. שלטון החוק, במובן זה, משמעותו כפולה: חוקיות השלטון והשלטת החוק, זהו עיקרון פורמלי, שכן איננו מתעניינים בתוכנו של החוק, אלא בצורך להשליטו, יהיה תוכנו אשר יהיה. שלטון החוק במובן זה אינו קשור לטיב המשטר אלא לעיקרון של הסדר הציבורי. בבל הנוגע לרשות המבצעת, שלטון החוק משמעו חוקיות המנהל. הרשות המבצעת כפופה לחוק. ליחידה אין זכויות, כוחות או חסינויות, אלא אם כן החוק מעניק זאת להם. מכאן שלאיש השלטון, בתור שכזה, אין יותר זכויות, כוחות או חסינויות, מאשר לכל אדם אחר במדינה, ועל כן יש לו אותה אחריות למעשיו כמו כל אדם אחר...

על-כן, אם היועץ המשפטי לממשלה סבור, כי קיים חומר לכאורה, המצדיק חקירה, בעניין עבירות חמורות ביותר שנעברו על-ידי מי מאנשי הרשות המבצעת; מחייב שלטון החוק חקירה ובדיקה. כך היינו נוהגים כלפי כל אדם, כך יש לנהוג כלפי אנשי השלטון".

מהגדרה זו עולים העיקרים של עקרון שלטון החוק:

א. החוק הניתן על ידי הרשות הנבחרת, הוא הקובע את גבולות המותר והאסור בחברה. בכך הוא מגן מפני אנרכיה, מפני מצב בו כל דאלים גבר ומבטיח את הסדר הממלכתי.

ב. שלטון החוק מופנה כלפי כל הגורמים במדינה: הפרט והרשויות.

1. לגבי הפרט המשמעות - לאזרח מותר לעשות כל מה שלא נאסר עליו במפורש בחוק לעשותו, ורק המחוקק הראשי (הכנסת) מוסמך להטיל עליו הגבלות.

2. לגבי הרשות המבצעת - המשמעות - חוקיות המנהל, לרשות המנהלית אסור לעשות אלא מה שהתיר לה החוק. כלומר השלטון - כפוף לחוק, ואינו מעליו. רשות שלטונית - ממשלה, רשות מקומית וכו', חייבת לפעול רק במסגרת החוק ולא יותר.

3. לגבי בית הנבחרים - גם בית הנבחרים, שהוא הרשות המחוקקת כפוף לחוק.

4. לגבי בתי המשפט - הם לא יתנשאו מעל המחוקקים, ויכבדו את רצונם. גם אם חקיקת הכנסת - בלתי צודקת, או בלתי מוסרית, ביהמ"ש יכבד את עקרון ריבונות הכנסת, וייתן תוקף לחוקיה יהא תוכנם אשר יהא (כל עוד אינם מנוגדים לחוק הקיים).

שמנו אם כך דגש על חוקיות השלטון.

אך שלטון החוק משמעו גם השלטת החוק ואכיפתו ולרוב הכוונה הן לפרט והן לרשויות.

לגבי הרשות המבצעת - העיקרון מחייבה לבצע את חוקי המדינה. לדוגמא - כאשר הטילה הכנסת על רשות מנהלית חובה לפעול - למשל, חובה להתקין תקנות מכוח החוק, (שעון קיץ) חייבת הרשות להפעיל את סמכותה במהירות האפשרית.

לגבי הפרט - האזרח - גם כן, שלטון החוק במובן הפורמלי מחייב את האזרח לציית לחוק, יהא תוכנו אשר יהיה. ציות לחוק הוא תנאי קיומי.

בעיית החובה לציית לחוק המנוגד למצפון היא שאלה המטרידה את החברה הישראלית. הויכוח המוסרי, הוא רחב ומקיף. אך במישור המשפטי, שזה מה שמעניין אותנו כרגע, התשובה ברורה - החובה לציית לחוק קיימת, יהא תוכנו של החוק אשר יהא, אלא אם כן החוק עצמו התיר אי ציות בנסיבות מסוימות.

שלטון החוק במובן המהותי:

המשמעות המהותית, אינה מסתפקת במשמעות הפורמלית, קרי - שהחוק יקיים, ושיופעל באופן שווה כלפי הכל. היא בודקת כל חקיקה לאור ערכי יסוד מסוימים; מדובר בשלטונו של החוק הראוי.

מהו שלטון החוק הראוי?

בדברים שניתן לייחסם לשלטון החוק במובן המהותי, רואה נשיא בית-המשפט העליון, השופט מאיר שמגר, את שלטון החוק כקיים, אם יש בו משום "הגשמת חירויות היסוד" ו"הקפדה על שוויון". השופט אהרן ברק רואה את

המובן המהותי של שלטון החוק כ"שלטונו של החוק הראוי, שיש בו איזון בין צרכי הכלל והפרט", ולדבריו "אין שלטון החוק קיים, אם מפלים בין שווים".

השופט שמגר - אם החוק מגשים את חירויות היסוד, ומקפיד על שוויון.
השופט אהרון ברק - יש בו איזון בין צרכי הכלל והפרט, העדר אפליה בין שווים.

לסיכום: שלטון החוק הראוי – כולל שני עקרונות:

- א. שלטון החוק הראוי, הוא זה שבו מוגשמות חירויות היסוד. בעקרון, ראוי שהללו ישוריינו בחוקה, כך שלא כל רוב מקרי בבית המחוקקים יוכל לפגוע במיעוט. (זוהי דמוקרטיה מהותית, המגינה על זכויות המיעוט מפני כוח של הרוב).
- ב. עקרון השוויון בניגוד לאפליה בין שווים. והכוונה כאן לשוויון במובן הערכי ולא הטכני. ברור אם כן שאפליה מטעמי השתייכות לגזע, מין, דת, לאום - היא אפליה פסולה הפוגעת בשוויון, במילים אחרות שוויון בפני החוק, ואיסור אפליה.

נוסיף עוד עיקרון נוסף - ודאות החוק וניסוחו בצורה ברורה, כך שלא יהיו הגדרותיו מעורפלות, על מנת שאדם יוכל לשקול את פעולתו טרם מעשה. ומכאן גם אסורה חקיקה רטרואקטיבית.

מהי מדינת חוק?

- מדינה בה החוק - ריבון.
סמכות החקיקה - בידי הרשות המחוקקת, הנפרדת מהמבצעת.
השפט - עצמאי ובלתי תלוי.
החוק - קובע את סמכויות השלטון, ומרסן אותו, ומבטיח את זכויות האדם והאזרח, ומגן עליו מפני אזרחים אחרים, והשלטון.

חשיבות השמירה על שלטון החוק:

1. אי ציות לחוק יזמין כאמור אנרכיה, וימיט אסון על הדמוקרטיה.
2. שמירה על הסדר הציבורי.
3. הגנה על זכויות האדם והאזרח.
4. הגבלת השלטון.

מנגד, מהם הגורמים לזלזול בשלטון החוק?

1. העדר מסורת של ציות לחוק.
2. נסיבות ביטחוניות - זמן חירום.
3. חוק מיותר.
4. אידיאולוגיה
5. דוגמא אישית של ראשי השלטון.
6. היעדר אכיפה.
7. היעדר אמצעי ענישה מרתיעים.

תנאי חמישי: עיקרון הפלורליזם

מהו פלורליזם

בכל חברה קיימים ניגודי אינטרסים וחילוקי דעות. משטר דמוקרטי מכיר בעובדה, שחילוקי דעות וניגודי אינטרסים הם לגיטימיים, ושזכותם של בני אדם להחזיק בדעותיהם ולהיאבק למען האינטרסים שלהם.

פלורליזם פירושו - רב גונית, לגיטימיות לקיום קבוצות חברתיות שונות, זרמים שונים, דעות שונות, ארגונים שונים, דעות שונות, ארגונים ומוסדות עצמאים - הנמצאים בתחרות הדדית, ויוצרים שווי משקל.

פלורליזם משמעו - שיש השלמה עם ניגודים, ויש רצון ליצור שיתוף פעולה וחיים ביחד, למרות השוני והמחלוקת.

במשטרים אנטי דמוקרטיים - כל הארגונים כפופים לשליטת המדינה.
בדמוקרטיה המערבית הפלורליזם מתבטא במספר תחומים:

- הפרדת רשויות,
- מתן אוטונומיה מסוימת לשלטון המקומי,

- בריבוי מפלגות וקיום אופוזיציה,
- הקמת איגודים מקצועיים,
- לשכות מסחר,
- קבוצות לחץ וקבוצות אינטרסים שונות.

חשיבות הפלורליזם לדמוקרטיה:

כאמור, המשטר הדמוקרטי נותן לגיטימציה לניגודים ולוויכוחים, אך תוך שמירה על "כללי המשחק" ותוך נאמנות למינימום של ערכים מאחדים. וחשוב ביותר - ערך שמירת הדמוקרטיה.

לפלורליזם חשיבות רבה לקיום הדמוקרטיה ושמירת יציבותה.

- א. ריסון השלטון - קיום ארגונים רבים במדינה, מפזר את הכוח הפוליטי, ומונע שלטון של מוקד עוצמה אחד.
- ב. מאפשר לאזרח לרכוש השפעה וכוח פוליטיים - במסגרת של ארגון וולונטרי, יכול האזרח לממש את האינטרסים שלו.
לדוגמה - הפגנות העצומות והמחאות של האזרחים שסבלו מאירועי המשבר הממשלתי ב-1990, והצליחו להביא לשינוי בתחום הממשל, ולקבלת החוק לבחירה ישירה שעבר ב-1992. יכולתו של האזרח להשפיע, מספקת לו הרגשה, שהוא אינו חסר אונים, ולכן לא יחפש דרכים חלופיות לא חוקיות להשפיע.
- ג. הגנה על זכויות האדם והאזרח - פלורליזם מאפשר הקמת ארגונים ועמותות המגינות על זכויות האדם והאזרח כגון - "האגודה למען זכויות האדם והאזרח", "המועצה לשלום הילד"; "ויצ"ו", "נעמת" וכו'. הללו חושפים פגיעות של השלטון בזכויות האזרח, ומגינים על חירויותיו ע"י שימוש בכלי התקשורת, הפגנות, פרסומים ועיתונות לבג"צ. זאת ועוד, הפלורליזם מעודד התבטאות בתחום התרבותי - באומנות, בקולנוע, בספרות, ובתיאטרון.
- ד. ריבוי הקבוצות, וחופש הבעת הדעה, מאפשרים לאזרחים להביע דעתם על המנהל הציבורי, דבר המביא לתיקון ליקויים במנגנון הציבורי ולשיפור ברמת השירותים לאזרח. זאת ועוד, קיומם של ארגונים פרטיים המעניקים שירותים לאזרחים ומתחרים בארגונים ממשלתיים, תורם ומשפר רמת השירותים במדינה.

תנאי שישי: אחריות השלטון והגבלת כוחו:

פועל יוצא של עקרון ריבונות העם וראיית העם כמקור הסמכות השלטונית, הוא עקרון- אחריות השלטון. במדינה דמוקרטית, השלטון אחראי למעשיו בפני העם. אחריות השלטון מובטחת ע"י אמצעים שונים המפקחים על פעולות השלטון

1. בחירות- אחת למספר שנים, בהתאם למועדים הקבועים בחוק, מתייצבת הממשלה ומבקשת את אמוןם. לא זכתה באמון - האופוזיציה תשלוט.
2. הפרלמנט- משמש כאמצעי המפקח על הממשלה, ומשמש את חובת השלטון לדווח לאזרחים על מעשיו.
3. מבקר המדינה- הבוחן את התחום המנהלי והמשקי של פעולות השלטון, ומבטיח את אחריות השלטון כלפי העם
4. ביקורת ציבורית- המושמעת על ידי כלי התקשורת ההמוניים ועל ידי העם עצמו - על ידי עצומות, הפגנות, אסיפות פוליטיות ועוד.
5. ע"י ועדות חקירה ממלכתיות- כאשר מתעורר צורך לבדיקת מחדל של האליטה הפוליטית השלטת.

הצורך בהגבלת השלטון.

במשטר דמוקרטי חשוב להגביל את השלטון הנבחר, לבל ינצל את כוחו. במשטר דמוקרטי יש התמודדות אינהרנטית (פנימית ובנויה) בין סמכויות השלטון הנבחר, וחירויות הפרט - הבטחת זכויות האדם, וכאמור חשוב ביותר לשמור על איזון על מנת להבטיח ניהול יעיל של זכויות הפרט. כאמור, אין לממשל שום דבר משל עצמו. כל מה שיש לו, בא מהציבור, ונועד לטובתו. על כל ממשל מוטלת חובת אמונים לציבור.

נחזור ונציין, שתרבות השלטון הדמוקרטית מכירה בכך חילופי שלטון אינם מבטאים מהפיכות, אלא מדיניות חדשה שזכתה לאימון הבוחר בדרך של המשכיות. זו לא תרבות של ניתוח מסגרות, אלא הבטחת קיומן והפעלתם לשם הגשמת מדיניות.

ערכי היסוד, הנורמות הבסיסיות, שעליהן מושתתת החברה הדמוקרטית - המסגרות, הבלמים והאיזונים,

עצמאות הרשות השופטת - לא עומדים לבחירות. הם קיימים כל הזמן, ואסור שהבחירות תפגענה בהם.
מהם האמצעים להגבלת השלטון?

1. חוקה - מכשיר חשוב ביותר, המגדירה מצד אחד, את סמכויות השלטון, ומפרטת, מצד שני את זכויות האדם והאזרח, ועל מנת לשנותה, יש צורך ברוב מיוחד.
2. הרשות השופטת - קיום רשות שופטת בלתי תלויה, המבטיחה ביקורת שיפוטית על השלטון.
3. שיטה פרלמנטרית - המבטיחה ביקורת על פעולות הממשלה.
4. מערכת לביקורת המדינה - המבקרת את משק המדינה
5. עיתונות חופשית - המודפסת והאלקטרונית, מאפשרת לצבור לעקוב מקרוב אחרי הזירה הפוליטית, ובכך מרסנת את השלטון.
6. פלורליזם - קיומן של קבוצות חברתיות שונות, זרמים שונים, ארגונים ומוסדות עצמאיים, הנהנים מעמדה של כוח פוליטי, ומונעים את ריכוז הכוח בידי השלטון.

כל אלה הנם מנגנוני בקרה, החיוניים להבטחת זכויות הפרט, וריסון השלטון.

שעור רביעי מגילת העצמאות

ביום שישי ה' באייר תש"ח 14.5.48, שעות מועטות לפני כניסת השבת, הוכרז על הקמת מדינת ישראל. ביום שבו עמד לפקוע בחצות הלילה תוקף המנדט על א"י, התכנסו נציגי היישוב במוזיאון ת"א ואישרו את ההכרזה על הקמת המדינה. את ההכרזה קרא דוד בן גוריון.

הכרזת העצמאות התקיימה בעיצומה של מלחמת העצמאות שהחלה מיד לאחר החלטת האו"ם מיום 29.11.47 על הכרזת העצמאות תקפו הערבים ישובים, ערים, חלוקת א"י ל-2 מדינות. יהודית וערבית. בתקופה שחלפה מאז ועד ודרכי תחבורה, ויום לפני הכרזת העצמאות נפל גוש עציון בידי הערבים ולכן טקס ההכרזה היה צנוע אך מרגש.

: תוכן המגילה-ההכרזה מחולקת ל-3 חלקים עיקריים

העבר הרחוק והעבר הקרוב בהיסטוריה של עם א. החלק הראשון הוא מעין הקדמה הסוקרת בצורה תמציתית את ובארצות פזוריו, את הישגיו הלאומיים והכלל אנושיים בתחומי התרבות והמוסר, את סבלותיו ותלאותיו בכל ישראל.

הזמנים ואת התחייה הלאומית כעם

ומסתיימת בקביעה: "זוהי זכותו הטבעית של העם היהודי להיות ככל עם ועם עומד ברשות עצמו במדינתו לעם ישראל על א"י הקשר בין עם ישראל הזכות ההיסטורית והזכות המשפטית הריבונית" בחלק זה מוצאים את "' לא"י והחוקיות של העם על מולדתו

ב. בחלק זה יש הצהרה על סיום המנדט, על הקמת החלק המעשי והתפעולי החלק המעשי של ההצהרה הוא .מדינת ישראל, קביעת מוסדות שלטון זמניים למדינה : מועצת העם הזמנית - מוסד מדיני עליון - כנסת זמנית

מנהלת העם הזמנית - מוסד ביצועי עליון. ממשלה זמנית מוסדות אלו הם זמניים עד שיתקיימו בהירות דמוקרטיות

(1.1.48) ותקבע חוקה. כך נקבעה רציפות השלטון, לא נוצר חלל שלטוני והובטח אופיים הדמוקרטי של מוסדות השלטון של מדינת ישראל

ג. כאן יש הצהרה של פנים וכלפי חוץ כלפי ויש בו הצהרות ועקרונות החלק ההצהרתי החלק השלישי הוא של המדינה מבחינה יהודית חברתית ובינלאומית: מדינת ישראל כמדינת היהודים עקרונות על דמותה. המעניקה מקלט בטוח לכל יהודי הרוצה או נאלץ לעלות אליה. קיבוץ גלויות- יצירת חברה יהודית חדשה המבוססת על ערכי הצדק והשוויון וחירות האדם (דמוקרטיה), ויחסי לקראת סופה של המגילה פונה ישראל אל העם היהודי בתפוצות. שכנות עם ערביי ישראל ושכני האזור (שלום) בקריאה להתלכד סביב הישוב בעליה, ובבניה, ולעמוד לימינה במערכה הגדולה על שאיפת הדורות לגאולת ישראל.

- החלק האחרון בהכרזה הוא סעיף החתימות של נציגי הישוב וההסתדרות הציונית ואנשים שהיו חברים

במפלגת הישוב

ההכרזה על הקמת המדינה אינה מהווה חוקה פורמלית של המדינה, היא אינה חוק ויש לה אופי מוגבל מבחינה משפטית. בית המשפט העליון קבע: "הכרזה באה לשם קביעת עובדה של ייעוד המדינה והקמתה אבל עם זאת החל בית "לצורך הכרתה ע"י החוק הבינלאומי והיא מבטאת את חזון העם ואת האני מאמין המשפט העליון להתייחס אל המגילה כאל מקור אשר על פיו יש הוראות שונות וחוקים שנקבעו ע"י הכנסת. וכן של מדינה דמוקרטית בעלת שלטון חוק. זוהי במגילה נמצאים עקרונות אשר מקנים למדינת ישראל צביון : את המדינה, זכות העם על א"י לכן המדינה מהווה הצהרת עקרונות שינחו

עוגן לזכויות האדם האזרח והמיעוט

בסיס לעקרונות המשפט, ובסיס לפרשנות חוקי המדינה

פירוט עקרונות היסוד של המשטר הדמוקרטי וקביעת זהותן והרכבן של הרשויות המרכזיות וההפרדה

ביניהן.

ייצוג ערכי המדינה והאומה

חשיבותה של המגילה:

קביעת שם המדינה, מוסדותיה, אופייה, וביטוי "לחזון - כלפי פנים

העם" ול"אני מאמין" של העם

הדגשת הריבונות לצורך הכרת המדינה ע"י החוק הבינלאומי וכתובת הדברים היסודיים הנדרשים מאתנו - כלפי חוץ
ע"י האו"ם

לסיכום

במדינת העצמאות באה לביטוי הזכות הלגיטימית של העם היהודי על א"י וההכרה הבינלאומית בזכות זו.
כמדינה במגילה בא לביטוי ה"אני מאמין" של האבות המייסדים, העקרונות על-פיהם תפעל המדינה ואופי המדינה

שני יסודותיה המרכזיים - היסוד היהודי והיסוד הדמוקרטי דמוקרטיה ונקבעו יהודית ומדינה

: העצמאות משקפת את העובדה שמדינת ישראל היא מדינתם של מגילת

א. היהודים החיים בארץ-אזרחי המדינה היהודיים

ב. המיעוטים החיים בארץ - אזרחי המדינה הלא יהודיים

ג. היהודים החיים מחוץ למדינה, בתפוצות, ואינם אזרחי המדינה - מדינת ישראל כמדינת העם היהודי כולו

ישראל כמדינה יהודית

הדת היהודית אופייה וייחודה

הדת היהודית היא העתיקה בשלושת הדתות המונותאיסטיות. שתי הדתות האחרות מבססות את עקרי אמונתן על הדת היהודית

הדת היהודית אינה דת של הכרה בלבד אלא דת מעשית, התובעת ממאמיניה לקיים מכלול של מצוות והאדם נשפט על פי מעשיו

תורת ישראל: מצוותיה שמרו רציפות החיים היהודים ועל אחדות הזהות היהודית בגולה למרות הפיזור ולמרות

העדרה של מדינה וארץ. במאה השנים האחרונות התרחבה תופעת ההתבוללות. על רקע זה קיימות מחלוקות בין

היהודים המקיימים את המצוות, לאלה שאינם מקיימים אותם, או מקיימים רק את חלקם, והתפתחו שלושה זרמים

לגיטימיים: אורתודוקסים (חרדים) קונסרבטיבים (שמרנים) ורפורמים (מתקנים)

ישראל מוגדרת כמדינה יהודית למרות שהדת היהודית אינה מועדפת מבחינה משפטית על פני שאר הדתות, אך היא תופסת בה מקום נכבד יותר מכל דת אחרת בגלל מספרם המכריע של היהודים באוכלוסייה, ובגלל הזיקה ההיסטורית

תרבותית בין הדת והלאום ביהדות

הדת מעוגנת בחיי המדינה

במערכות פוליטיות - התארגנות פוליטית מפלגתית סביב נושאים שונים-

קביעת מדיניות הממשלה - התייחסות לגורמים שונים מנקודת ראות של אנטרס דתי (משל, פטור לבחורי ישיבה, - חינוך עצמאי) . . .

שירותי דת מחייבים - דיני אישות, כשרות, קבורה-

שירותי דת בגדר רשות - מקווה, יעוץ דתי, מוסדות לימוד, ישיבות-

חקיקת חוקים בעלי אופי דתי - חקיקה-

. אי חקיקת חוקה

ארגון החיים הדתיים

ספוק צרכי הדת הציבוריים כחובת המדינה - הוכרו על ידי הממשלה והכנסת בישראל ובמימונם על ידי תקציב המדינה, רואים הכרה בחשיבותם

בית כנסת : מרכז רוחני קהילתי לתפילות ולמנהגי חג ושבט, משמש גם מרכז לימודים (בחול"ל בתי ספר של יום א' - משמשים ללימוד ערכי היהדות ולחינוך ילדי היהודים ברוח היהדות). בית הכנסת משמש גם מרכז חברתי

יצירה יהודית מקורית ללימוד תורה והסמכת רבנים. לימוד תורה ועיצוב האישיות על פי אידיאל היהדות : הישיבה - ושילוב צורות ישיבה תיכונית, מקצועית, ישיבות הסדר, וישיבות של חוזרים בתשובה

מועצות דתיות : מוסדות מקומיים ליד הרשויות המקומיות שמטרתם אספקת שירותי דת לאוכלוסייה : בתי כנסת, - בתי שחיטה, כשרות, קבורה, רבנים, מקווה, הדרכה דתית

מינוין וגודלן נקבע על ידי שר הדתות וקביעת הנציגים נעשית על ידי 3 גורמים : 45% נקבעים על ידי שר הדתות, ידי רבנים מקומיים. והן ממומנות על ידי הרשויות 45% נקבעים על ידי הרשות המקומית. 10% נקבעים על המקומיות, הממשלה, והאפשרות לגבות אגרות על שירותים

בתי דין רבניים : סמכותם בענייני אישות, תקפה לגבי כל האוכלוסייה היהודית: הדתית והחילונית - מינוי הרבנים הוא על ידי נשיא המדינה בהמלצת ועדת מינויים המורכבת מנציגים משלושת הרשויות ומרבנים ראשיים

בתי הדין רבניים פועלים בשתי ערכאות

בתי דין רבניים אזורים המשמשים כערכאה ראשונה -

בית הדין הרבני הגבוה בירושלים - לערעורים ולפסיקה סופית -

סמכותם של בתי הדין הרבנים הוגדרה בחוק משנת 1953 : חוק שיפוט בתי הדין הרבניים

הוקמה בתקופת המנדט (1921) לצורך טיפול ממשלתי בענייני דת, ומאז ועד היום הרבנות הראשית: פועל בה עקרון הדואליות. בחירת רב ראשי ספרדי (הראשון לציון) ורב אשכנזי. סמכויותיה באות מכוחה הדתי ומרכזי של העדה היהודית כלפי הממשלה אך ללא סמכויות משפטיות אלו מוסד הלכתי עליון תפקידו לתת תשובות בענייני הלכה, לפעול לקירוב הציבור לתורה ולמצוות, לתת תעודות הכשר, לאשר משרות של דיינים, רבנים, רושמי נישואין, וכשרות מזון, המיובא מחו"ל. שר הדתות ממונה על בחירת מועצת הרבנות הראשית ובחירת הרבנים הראשיים, ועדת הבחירות מורכבת מ- 9 חברים, ובאסיפת הבוחרים מורכבת מ- 150 חברים

הוקם לצורך טיפול ממשלתי בענייני הדתות בארץ. ותפקידו: משרד הדתות

אספקת שירותי דת לכל העדות המוכרות בארץ

פיקוח על המקומות הקדושים לכל הדתות בארץ

פיקוח על הכשרות במקומות ציבוריים.

תמיכה בישיבות, מוסדות רבניים, הקמת מבנים דתיים

פיקוח על יצור ויצוא, אספקה של ספרי דת, ותשמישי קדושה

טיפוח ההווה הדתי היהודי

הדרכת המועצות הדתיות ופיקוח עליהן

המאבק סביב שאלות הדת בישראל- הסטטוס קוו:

עוד לפני קום המדינה, היה ויכוח לגבי אופייה של המדינה שבדרך, החילונים טענו לדמוקרטיה נגד כפייה ואילו הדתיים רצו מדינה בעלת צביון דתי ומדינה יהודית. להסדרת מערכת היחסים בין הציבור הדתי לציבור החילוני התקבל הסכם הסטטוס קוו - (פירוש המילים "מצב קיים"). בין המפלגות הדתיות (במיוחד אגודת ישראל לבין בן-גוריון. על פי הסכם זה הוחלט לקבל את המצב הקיים כעקרון מדריך להכרעות

פוליטיות בנושאים בתחומי מעמד הדת במדינה היהודית. עקרון הסטטוס קוו שמר על מציאות שעיקריה עוצבו עוד קום המדינה.

שמירת השבת במקומות ציבוריים - יום שבת יום מנוחה : - הנושאים הכלולים בהסכם

שמירה על כשרות במוסדות ציבור-

לבתי הדין הרבנים זכות בלעדית בעניין שיפוט בתחום האישי (נישואין וגירושין)

לציבור הדתי - מערכת חינוך עצמאית נפרדת במימון המדינה--

שאלת "מיהו יהודי"

בעיה זו נתעוררה לראשונה בשנות ה-50 בעקבות דרישת נשים לא-יהודיות שנישאו ליהודים והפכו לתושבות ישראל, בתעודת הזהות כיהודים. הוויכוח הגיע לשיאו בשנות ה-60 בפרשת רופאיזן שהן וילדיהן מנישואין אלו, יירשמו ובפרשת שליט.

פרשת רופאיזן - ב-1962 פנה יהודי מומר, רופאיזן (שכונה "האח דניאל"). לבית המשפט הגבוה לצדק שבא לישראל מפולין, שיורה לשר הפנים לרשום אותו כיהודי על פי חוק השבות וחוק מרשם האוכלוסין. (רופאיזן היה נזיר מסדר הכרמליטים, ושר הפנים סרב לרשמו כיהודי, בטענה שרק אדם המצהיר כי הוא ואינו בן דת אחרת, לטענתו המושג "לאום" אינו יירשם כיהודי. רופאיזן טען כי הוא יהודי על פי ההלכה, מאחר ונולד להורים יהודיים. זהו עם המושג "דת". ולכן, הוא יהודי לפי לאומיותו ולא לפי דתו. בג"ץ דחה את העתירה, בטענה כי אמנם לפי ההלכה רופאיזן הוא יהודי ("ישראל אף על פי שחטא, ישראל הוא"), אולם חוק השבות הוא חילוני ואינו נשען על פסק יש לפרש את "חוק השבות" הלכה. רופאיזן, בכך שהמיר את דתו, הרי שבתודעתו פסק מלהיות יהודי. במשמעתו החילונית הרגילה: יהודי שהתנצר אינו נקרא "יהודי". לכן, פסק בית המשפט, "האח דניאל" אינו בין יירשם בתעודת הזהות הלאום היהודי (ואף לא בן הלאום הפולני) אלא הוא בן בלי לאום וכך

פרשת שליט - ב-1969 פנה רב סרן בנימין שליט, קצין בחיל הים, לבית המשפט לרשום את ילדיו שנולדו לו מאשתו הנוצרית, הסקוטית כאתאיסטים, מאחר ואין הם משתייכים לשום דת וכי ילדיו מקבלים חינוך ישראלי בארץ ברוח "חסרי דת", אלא כתב "אבא יהודי ואם נכריה"). בית היהדות, כפי שהוא חונך (פקיד הרישום סרב לרשום את ילדיו המשפט הוציא צו על תנאי נגד שר הפנים מדוע לא ירשום את ילדיו של שליט כ"חסרי דת". בג"ץ ישב בעתירה זו בהרכב מלא (9 שופטים) ולבסוף לאחר התלבטויות קשות, החליט לקבל את העתירה ברוב של 4:5 בטענה שפקיד מוסמך להכריע ובשאלת לאומיותם של ילדי העותרים וממילא אין שר הפנים מוסמך להנחותו כיצד הרישום אינו להכריע. בג"ץ התבסס על ההנחה כי קביעת השתייכותו של אדם לדת פלונית וללאום פלוני נובעת

מהרגשתו הסובייקטיבית והגדרתו העצמית יותר מאשר מתוך גורמים אובייקטיביים.

ב-1970 הוכנס תיקון ל"חוק השבות" אשר בא לתקן את בעיית "מי הוא יהודי". בתיקון נאמר: "יהודי מי שנולד לאם יהודיה או נתגייר ואינו בן דת אחרת".

לגבי אופי הגיור נתעוררה מחלוקת קשה. המפלגות הדתיות דורשת להוסיף: "גיור כהלכה". דהיינו גיור המקובל על שממשלת ישראל בקשה למנוע הוספה זו מחשש של קרע עם הקהילות הרפורמיות הרבנים האורתודוקסים, בעוד והקונסרבטיביות בארה"ב הדורשות לבצע גיור על פי אמות המידה שלהן. התיקון לחוק השבות מ-1970 הגביל אפשרות של רישום כ"יהודי" מי שלא עבר כל טקס גיור, אולם שאלת הגיור נשארה פתוחה לפי הזרמים השונים.

לסיכום:

אופייה היהודי המיוחד של המדינה ניכר הן בחקיקה והן בנוהגים ובנהלים שהשתרשו בציבור וברשויות. חגי ישראל ומספר היבטים של ההלכה היהודית זכו להיות מקובלים על רובו של הציבור היהודי בארץ - דתיים וחילונים. עם זאת בעיות מהותיות ביותר נותרו פתוחות. הדרך לעיצוב אופייה של המדינה כמדינה יהודית רצופה מחלוקות ועימותים לגבי עיקרי היסוד כגון: חופש הפרט, חופש הדת והמצפון, מציאות של רוב חילוני מול מיעוט דתי. בישראל הולך ומתעצב דפוס של מדינה שבה הדת היהודית ממלאת תפקיד חשוב בחקיקה, במוסדות הציבור, המערכת המשפט, בחיים התרבותיים, ובהווי הישראלי. הנושא כולו קשור לא רק להשקפת העולם של הדתיים והחילוניים ביחס ליהדות, אלא גם למבנה הפוליטי הקואליציוני של הממשל, הוויכוח על חוקה כתובה, ביחסים בין ישראל לתפוצות

במהלך השנים חוקקה הכנסת חוקים בעלי צביון דתי, שנועדו לשמור על צביונה המסורתית-דתי של המדינה. חוקים אלו ממחישים כי למרות שלעיתים מתעוררות מחלוקות בין הציבור החילוני לציבור הדתי, בעניין מקומה של ההלכה במדינת ישראל, הרי שהמטרה היא לחפש דרכים לדו-קיום בשלום ובהבנה.

החקיקה הדתית בכנסת - חוקים נבחרים

צה"ל וכל המוסדות הציבוריים ישמרו על הכשרות (בהתאם לסטטוס קוו) -- 1948 פקודת מאכל כשר לחיילים

-- אסור על בעלי העסקים להציג בפומבי לחם, לחמניות ופיתוח במשך חג הפסח, חוק חג המצות איסור חמץ

האסור אינו חל על ישובים שאינם יהודים

1950 חוק השבות---כל יהודי זכאי לעלות לישראל ולקבל תעודת עולה

יחד עמו זכאים לאותן זכויות גם אשתו וילדיו

על פי חוק זה יום המנוחה השבועי של היהודים הוא שבת. לא יהודי רשאי ---- 1951. חוק שעות העבודה והמנוחה
שישי-שבת-ראשון. החוק אוסר העסקת עובד ביום מנוחה, או פתיחת עסקים עצמאיים. שר העבודה או לבחור בין יום
וועדת שרים רשאים להתיר עבודה בשבת, אם יש חשש לפגיעה בביטחון המדינה ברכוש או בנפש, אם יש חשש
לפגיעה בכלכלה או בתהליך העבודה. נציגי המפלגות הדתיות: התנגדו לסייג זה, הם היו מוכנים להתפשר עם
בהסכמים בין המפלגות והסכמים קואליציוניים מציאות בה מבוצעת עבודה, אך מתנגדים לקבוע זאת בחוק. אך
הוסדר עניין זה

יוכר אוטומטית הרחבה לחוק השבות. בין היתר קובע שכל העולה לפי חוק השבות 1950 1952 חוק האזרחות---
כאורח ישראלי

מעניק סמכות בלעדית לבתי הדין הרבניים לפסוק בדיני אישות נישואין וגירושין. 1953 חוק בתי הדין הרבניים---
החוק מגדיר את היחסים בין מדינת ישראל לבין הסתדרות הציונית 1953 חוק מעמד ההסתדרות הציונית---
החוק קובע שיש הכרח. והציונית העולמית שנציגתה היא ההנהלה הציונית שנקראת גם הסוכנות היהודית לא"י
בשיתוף פעולה ותיאום מלא בין ההסתדרות הציונית לבין מדינת ישראל וממשלתה

1957 חוק הרשויות המקומיות---בסמכותה של כל רשות מקומית לאסור על גידול חזיר ולמנוע מסחר בבשר חזיר.
פרטיים הם החוק קובע שהקרקעות בישראל שאינן שייכות לאנשים --- 1960 חוק יסוד מקרקעי ישראל
רכוש המדינה, ורכוש ק"ל, והבעלות עליהן לא תועבר לכל גורם שאינו יהודי
ולשווקם איסור לגדל חזירים --- 1962 חוק איסור גידול חזיר

החוק קובע שהרשות תקיים את השידורים כרשות ממלכתית. ותפקידה 1965 חוק רשות השידור---
חברה וכלכלה במטרה לשקף את חיי המדינה יצירתה, לשדר תוכניות חינוך, בידור, אינפורמציה, תרבות, ספורט
הישגיה ולחזק את הקשר עם המורשת היהודית בתפוצות, לקיים שידורים ליהודי התפוצות
1965 חקיקה בענייני פעולות מסייון בישראל - זהו חוק המונע המרת דתו של קטין ללא הסכמת שני הוריו, וכל
המשדל קטין להמיר דתו - דינו מאסר

- 1980 חוק הרבנות הראשית (ראה לעיל)

בחג הפסח מוצרי חמץ 1986 חוק המצות---אוסר על בעלי עסקים למכור

הסמכה--כל רשות מקומית רשאית לקבוע בתחום שיפוטה הסדרים מיוחדים לשעות פתיחה וסגירה

בימי השבת של בתי עסק או בתי עינוגים

חוק הסמל והדגל

- מגדיר מקרים שבהם מותר לנתח גופת מת. חוק האנטומיה והפתולוגיה---

חוק פרסום תועבה בחוצות

סוגיות בויכוח בין דת למדינה

1. שאלת הפרדת דת מהמדינה:

א. הקביעה ההלכתית-משפטית שאין להפריד דת מלאום, לא מנעה ויכוח נוקב בין מצדדי הפרדת הדת מן המדינה
לבין השוללים אותה. מצדדי ההפרדה טוענים שלוש טענות עיקריות :

ב. הדבר קיים ברוב הדמוקרטיה המודרניות במערב. זח מעיד על גישה ליברלית אשר אם ישראל תאמץ
אותה, היא תתקרב אל משפחת העמים המתקדמים.

ג. ההפרדה תאפשר לאנשים רבים, שלא יכולים להתחתן במוסדות הדתיים בגלל ההלכה, למצוא את אושרם
בנישואין אזרחיים. הטעם אפוא הנו הומני.

הפרדה בין דת למדינה תשמור על הדת מן הפוליטיקה, ובכך דווקא תקרב את הדת אל לב הציבור החילוני.

שוללי ההפרדה מעלים אף הם מספר נימוקים :

הדת שימשה, במשך אלפי שנים, כבסיס לקיומו של העם היהודי בתנאי שיעבוד וגלות.

הפרדה פירושה יצירת חיץ בין המחנה החילוני לבין המחנה הדתי, שכן שום אדם דתי לא יוכל להתחתן עם אישה
חילונית ולהפך, וכך יעמיק הפילוג בעם ישראל

גיוס בני הישיבות

תלמידי ישיבות אינם נקראים לשירות חובה ולשירות מילואים על פי חוק המסמיך את שר הביטחון לפטור יוצאי צבא
משירות אם השר "ראה לעשות זאת מטעמים הקשורים בהיקף הכוחות הסדירים או כוחות המילואים של צה"ל, או
מטעמים הקשורים בצרכי חינוך, התיישבות ביטחונית או המשק הלאומי, או מטעמי משפחה או מטעמים אחרים . . .".
במילים אחרות, הסמכות לפטור יוצאי צבא מחובת שירות נובעת "מטעמים אחרים". הוגשה עתירה נגד פטור זה
(בג"ץ רסלר, 1982) אך בג"ץ דחה את העתירה. בעיה זו מעכירה את האווירה בין הציבור החילוני והציבור הדתי-

לאומי התומכים בגיוס בני הישיבות לבין המחנה החרדי המתנגד בקנאות לגיוס בחורי הישיבות מחמת החשש מ"ביטול תורה".

היכוח על החוקה

היכוח על מתן חוקה לישראל מאז כינונה של הכנסת הראשונה, לא פסק גם בשנות ה-90. נציגי הסיעות הדתיות בכנסת מגלים עקשנות רבה בסירובם להסכים לחוקה. טענותיהם העיקריות הם:

חיבור חוקה מצריך השראה רוחנית מיוחדת כיוון שהשכינה צריכה להיות שורה א. במעשי מחברי החוקה. אם אין הדבר כך, לא תהיה החוקה שתינתן לעם ישראל שונה משאר חוקות עולם, ולפיכך לא תוכל לשמש גורם מוסרי-חינוכי.

ב. לעם ישראל יש חוקה משכבר הימים - זוהי תורת משה אשר נתנה במעמד הר סיני, ולכן אין צורך בחוקה נוספת.

ג. חוקה תוכל לסתור ולבטל חוקים דתיים, ומכאן שהחוקה הכתובה תפגע בצביון היהודי-דתי של מדינת ישראל (כדאי לציין שגם חברי כנסת חילוניים רבים תמכו בדחיית חוקה כתובה).

נישואין וגירושין:

4. נישואין וגירושין.

נישואין וגירושין בישראל מעוגנים ב"חוק בתי הדין הרבניים", דהיינו, כל אזרח ישראלי הרוצה להתחתן או להתגרש, חייב לעשות זאת לפי ההלכה היהודית, אלו שאינם רוצים להינשא על פי ההלכה היהודית, מוצאים שלושה "פתרונות": האחד: "נישואי קפריסין" - בני הזוג נישאים בחו"ל לפי החוק החילוני של המדינה בה נישאו. בתי הדין הרבניים אינם מכירים בנישואין אלה מאחר ולפי ההלכה אין הם כלל נישואין. בתי המשפט בישראל נוטים להכיר בנישואין אלה ככשרים אם נערכו לפי חוקי מקום עריכת הנישואין. השני: "נישואין פרטיים", כלומר נישואין הנערכים בנוכחות עדים, אך ללא נוכחות אב. בתי דין רבניים אינם מכירים בנישואין אלה, אך הם תופשים בדיעבד, ובני הזוג חייבים בגט, אם הם רוצים להתגרש. שלישי: "הסכם נישואין" כאשר בני הזוג עורכים ביניהם חוזה או הסכם ללא טכס נישואין ולכן כמובן אינם צריכים בגט, כי אינם נחשבים לנישואים.

5. שמירה על צביון השבת:

אין בישראל חוק העוסק ביום השבת בכללו. עבודת שכירים ובעלי מלאכה, מפעלים וחנויות ביום השבת אסורה על פי "חוק שעות עבודה ומנוחה" (1951) הקובע, כי יום המנוחה השבועי של היהודים יהיה יום השבת. על פי פקודת העיריות רשאית הרשות המקומית להסדיר את פתיחתם ואת סגירתם של חנויות ובתי מלאכה, מסעדות, בתי-קפה, בתי קולנוע וכו'. "חוק ההסמכה" מ-1990 מאפשר זאת. איסורים אלה מעלים בעיות לא

פשוטות. אם יש להנהיג תחבורה ציבורית בשבת? האם מותר לסגור רחובות בשבת? האם הדבר לא פוגע בזכויות הפרט. כל צד מביא שורה של טיעונים להצדקת עמדתו בעניין שמירת צביון השבת ברשות הרבים.

6. שאלת החינוך החרדי והעצמאי:

עם הקמת המדינה, היו שלושה זרמים בחינוך אשר שמרו על צביונם הייחודי: זרם העובדים, הזרם הכללי וזרם המזרחי. לאלה הצטרף הזרם הרביעי, של "אגודת ישראל". מאז 1953 בוטלו הזרמים בחינוך ונקבע על פי "חוק חינוך ממלכתי" שני מסלולים: ממלכתי וממלכתי דתי. הזרם של "אגודה" לא הצטרף, והוא המשיך לפעול כזרם עצמאי, דהיינו סרב לקבל את תכתיב משרד החינוך לגבי תכניות הלימודים. דוגמת המסלול הממלכתי דתי. עקב שיקולים פוליטיים הכיר משרד החינוך והתרבות בזרם העצמאי של "אגודה" ואף מימן ותיקצב אותו מכספי המדינה למרות שראשי הזרם החרדי קובעים בעצמם את תכניות הלימודים.

7. מעורבות בג"ץ במוסדות דתיים:

בשנות ה-80 וה-90 גדלה מעורבות בג"ץ, כרשות שיפוט חילונית, במוסדות דתיים. דוגמה למעורבות בג"ץ ב-1994 היא: א. בג"ץ קבע, כי מועמדים לא אורתודוקסיים יכולים לכהן במועצות דתיות וכי פסילתם מלכהן במועצות סותרת את חוק השוויון. פסיקת בג"ץ צעדה בעקבות פסיקה מ-1988, שגרמה לחידוש פניהן של המועצות הדתיות. בהחלטה נקבע כי אין לפסול את מועמדותה של אישה שומרת מצוות מלכהן במועצה דתית. זמן קצר אח"כ קבע בג"ץ הלכה חדשה הקובעת, כי בתי הדין הרבניים הדנים בחלוקת רכוש בין בני זוג המבקשים להתגרש, חייבים להכריע

בשאלה על פי המשפט האזרחי ולא על פי ההלכה היהודית. פסיקת בג"ץ זעזעה את בתי הדין הרבניים שמיהרו למחות מד "מעורבות זרה הרסנית" מצד הרשות החילונית.

מדינת ישראל ויהודי התפוצות

מגילת" העצמאות מכריזה כי מדינת ישראל הוקמה כמדינה יהודית "שתהיה פתוחה לעליה יהודית ולקבוץ גלויות". גם חוק השבות 1950 קובע "כי כל יהודי זכאי לעלות ארצה". הן ההכרזה והן חוק השבות מעידים על מטרותיה של מדינת ישראל: להבטיח אפשרות לכל יהודי הרוצה בכך, לחיות במדינה עצמאית בעלת רוב יהודי מוחלט; ולבנות בארץ מקלט בטוח הפתוח לכל יהודי התפוצות. ואכן, מאז 1948 מעודדת מדינת ישראל עלייה של יהודים אליה, ובתחום זה אף ביצעה מפעילי עלייה מרשימים, כגון: עליית יהודי אתיופיה בראשית שנות ה-90 (עליית "שלמה" ועליית "משה"). ועליית יהודי תימן בשנות ה-50 וה-90.

הקשר בין מדינת ישראל גם ליהודי התפוצות חשוב לא רק למדינת ישראל. ליהודי התפוצות קשר זה הוא חיוני:

א. מדינת ישראל משמשת ליהודי העולם ארץ מקלט בעתות מצוקה ורדיפות.
ב. מדינת ישראל מהווה גורם פעיל בעזרה ליהודים בצרה. ישראל ניצבת בראש המאבק למען מימוש זכויותיהם היסודיות של היהודים ורואה עצמה כנציגתו של כל יהודי הנתון במצוקה (סיוע ל"אסירי ציון" בבריה"מ; פנייה לממשלת צרפת בעת פרשת "קרפנטרה" (חילול בתי קברות יהודיים) העלאת יהודי אתיופיה במבצע "שלמה" ומבצע "משה וכו').

ג. קיום המדינה מסייע ליהודי התפוצות לשמור על זהותם היהודית, המדינה והמוסדות הציוניים פועלים לטיפוח התרבות היהודית ולחיזוק הרגשת השייכות לעם היהודי. העבודה למען ישראל משמשת מרכז לחיים יהודיים בתפוצות ומחזקת את הקשר בין היהודים למדינת ישראל.

ד. הקמתה של מדינת ישראל זקפה את קומתם של יהודי התפוצות והעניקה להם גאווה עצמית ויכולת להתמודד עם בעיית האנטישמיות.

ה. ישראל משמשת כסמל לחידוש תקומת העם היהודי ולמעין הרגשת המשכיות היסטורית מאז תקופת התנ"ך וכינון מממלכת ישראל.

הזיקה ההדדית בין ישראל לעם היהודי יוצרת מחויבות הדדית. מצד אחד, רוב יהודי העולם רואים חובה לעצמם לסייע לישראל מבחינה כלכלית ופוליטית באמצעות השקעות בארץ, תרומות למדינת ישראל, הלוואות (מפעל "הבונדס) ביקורים של מאות אלפי יהודים בשנה כתיירים, שתדלנות פוליטית לטובת האינטרסים של ישראל: הלווי הישראלי" בווישינגטון), והבעת הזדהות באמצעות הפגנות ותהלוכות, במיוחד בתקופות של משברים ומלחמות. כמו כן, נוהגים ארגונים יהודיים לשגר משלחות לישראל, מוסדות יהודיים מקיימים את ועידותיהם בארץ וכו'.

מצד שני, מדינת ישראל, אף היא שוקדת על שמירת עניינים יהודיים כלליים בארצות חוץ, והיא נמצאת בקשרים עם כל הקהילות היהודיות במדינות שבהן יש נציגות ישראלית. שליחים ממדינת ישראל ממלאים תפקידים חשובים בקהילות היהודיות בתפוצות: הם פעילי עלייה, מחנכים ומורים במוסדות חינוך יהודיים, רבנים וכלי קודש אחרים.

לטיפוח הקשר בין העם היהודי בתפוצות לבין מדינת ישראל אחראים נציגי משרד החוץ הישראלי, ההסתדרות הציונית העולמית שעוסקת בהסברה ובחינוך לעלייה, וכן "הסוכנות היהודית" העוסקת בגיוס כספים, עלייה וקליטה, התיישבות ודיוור לעולים, טיפול בנוער והכשרתו, חינוך וכו', (מעמך של ההסתדרות הציונית והסוכנות היהודית ותחומי סמכויותיהן נקבעו, כאמור, "בחוק המעמד, 1954).

"חופש דת" מול "חופש מדת"

אלה מושגים בסיסיים בהבנת יחסי דת-מדינה בישראל. במושג "חופש דת" אנו מבינים את זכות האדם להאמין בכל דת שירצה ולקיים את פולחנה ללא הפרעה. במגילת העצמאות נאמר במפורש, כי בישראל יש "חופש דת ומצפון" לכל אזרחי המדינה יהודים ולא יהודים. "חוק השמירה על המקומות הקדושים" (1967) בוודאי תורם לשמירת חופש הפולחן. אלא שחופש הדת מעורר מספר שאלות לגבי המצב הנהוג בישראל. האם רשאים יהודים לקיים פולחן דתי יהודי בנוסח לא-אורתודוקסי (רפורמים וקונסרבטיבים). בג"ץ "פרץ" פסק, כי יש לאפשר ליהודים רפורמיים לערוך טקס לפי פולחנם שלהם, אך עם זאת, אין היהדות הלא אורתודוקסית מיוצגת בבתי דין רבניים ואין הם רשאים להשיא את חברי קהילתם בטקס נישואין על פי הנוסח שלהם. האם שירותי דת ניתנים לכל היהודים במדינת ישראל? האם יכול שר הדתות למנות רב כאשר זה לא הוכר על ידי הרבנות הראשית?

המושג "חופש מדת" פירושו חופש לא לקיים מצוות דת. במילים אחרות, לגבי המושג הראשון, הרי שהאנשים הדתיים הם שתובעים את חופש הפולחן, בעוד שלגבי המושג השני הלא-דתיים הם התובעים את החופש לנהוג כרצונם). זוהי שאלת "הכפייה הדתית" בית המשפט קבע: "מדינתנו מושתתת על חופש המצפון ולכן אין לכפות על שום יהודי, שאינו מאמין, להכריז על עצמו כמחזיק בעקרונות הדת". כאן ישאלו חילונים רבים: האם ניתן למות ולהיקבר באופן

חילוני? האם ניתן לגדל חזיר? האם ניתן לאפות לחם בפסח במאפיה? האם ניתן לקים תחבורה ציבורית בשבת? הציבור החילוני יטען אפוא ל"כפייה דתית" על ידי הממסד הדתי, בעוד שהציבור הדתי יטען שהדבר נעשה כדי לשמור על "הצביון הלאומי-דתי" של מדינת ישראל, ואין לפגוע ברגשות הדתיים.

יהדות ודמוקרטיה

האם ניתן לראות ביהדות מסגרת דמוקרטית? ישנה נטייה בציבור החילוני (וגם בציבור הדתי) לראות את היהדות כאנטי דמוקרטית, שכן היהדות מתבססת על מצוות האל שאין לערער וכי התורה נכפתה על עם ישראל ("כפה עליהם הר כגיגית"). עיון מדוקדק יותר מגלה כי דמוקרטיה ויהדות אינן זרות זו לזו:

היהדות רואה באדם ערך עליון "חביב האדם שנברא בצלם". דהיינו קדושת החיים היא מעל לכל. גם דמוקרטיה רואה בחיי אדם (הזכות לחיות) ערך עליון שממנו נגזרים כל שאר זכויות הפרט.

ביהדות היחס לגרים (נכרים) הוא יחס שוויוני, כנאמר: "תורה אחת ומשפט אחד וחוקה אחת לגר ולאזרח הארץ.. כלפי נכרים העובדים עבודה זרה (עבודת אלילים) מתנגדת ההלכה להימצאותם בארץ ישראל, אך

ההתייחסות כלפיהם צריכה להיות מוסרית, דהיינו אסור לעשקם או לגזלם (אך אסור למכור להם אדמות בא"י). גם הדמוקרטיה דורשת יחס סובלני כלפי המיעוטים.

שלטון המלך היהודי אינו אבסולוטי. הוא כפוף לחוקי התורה, למוסדות המדינה ולנבואה. אפשר אפוא לדבר על "הפרדה בין שלוש רשויות" המגבילות זו את זו.

זכות הוויכוח וחופש הדיבור מלוות את היהדות במשך אלפי שנה. היו אלה הנביאים אשר הוו את האב טיפוס של חופש הדיבור נגד מלכים, שרים ושופטים - מסורת של התרסה ואומץ לב ציבורי. מסורת זו של חופש דיבור עברה בירושה לחכמי התורה שבעל-פה. לא היה דבר שבו לא נחלקו תלמידי חכמים. אלא שגם חופש דיבור זה לא היה מוחלט, שכן אסור היה לפגוע בכבודו של תלמיד חכם. גם הדמוקרטיה אינה מרשה פגיעה בשמו הטוב של אדם 'חוק לשון הרע'. בימי הביניים, כשאדם מן הציבור רצה להביע מחאה, יכול היה להפסיק את התפילה, ולא היה מאפשר לחדש אותה, אלא אם כן היה הציבור נכון למצוא פתרון לבעייתו. המסורת מספרת, כי משה, בשעת מותו, אמר לקב"ה: "ריבונו של עולם. גלוי לפניך דעתנו של כל אחד ואחד מהם, ואין דעתנו של זה דומה לדעתנו של זה ובשעה שאני מסתלק מהם, בבקשה ממך אם בקשת למנות עליהם מנהיג, מנה עליהם אדם שהיה סובל כל אחד ואחד לפי דעתו". זוהי רוחה הסובלנית של היהדות, וזוהי רוחה הסובלנית של הדמוקרטיה.

שעור חמישי

חוק חוקה וחוקי יסוד

חוקה:

זהו מסמך הכולל עקרונות בסיסיים הקובעים את אופי המדינה ומגדירים את סמכויות מוסדות השלטון, מערכת היחסים בין הרשויות לבין עצמן ובין הרשויות לאזרחים. החוקה מעגנת ומבססת את זכויות האדם, האזרח, והמיעוט. החוקה נקבעת על ידי אסיפה מכוננת, ואפשר לשנותה רק על ידי רוב מוחלט, או רוב אחר שכתוב בחוקה, או על ידי משאל עם.

כלומר, בחוקה מצוי תיאור כללי של יסודות המשטר, מבנה השלטון, סמכויות הרשויות, תפקידיהן, נוהלי הרכבתן ויחסי הגומלין ביניהם.

בכל החוקות הדמוקרטיות בעולם מוקדש פרק נרחב לזכויות האדם.

החוקה היא מעין אמנה חברתית בין אזרחי המדינה והשליטים.

תפקידי החוקה

1. כעקרון מרכזי, וכערך עליון במשטר הדמוקרטי שרואה את האדם במרכז המיעוט זכויות האדם, האזרח שמירה על וכמטרה!!

2. שכן בניגוד לחוק רגיל כדי לבטלה או לשנותה לא די ברוב מקרי זמני המשכיות ויציבות החוקה מעניקה למשטר אלא ברוב מוחלט או מיוחס.

3. החוקה מסבירה לעם ובמיוחד לנוער את עקרונות המשטר הדמוקרטי ומחנכת להפנמת תפקיד חינוכי לחוקה הערכים ולאהבת המולדת.

4. מלכד ובונה, והצגת האני מאמין של העם. ומדינות בעלות במדינות צעירות או חדשות החוקה מהווה תפקיד של האומה האיחוד והייחוד סטוריה ארוכה החוקה מדגישה את

5. מונעת שימוש לרעה בכוח השלטון או אותו מגדירה את סמכויות רשויות השלטון, ובכך היא מגבילה החוקה פגיעה שרירותית באזרחים.

חוקה פורמלית וחוקה מטריאלית

ניתן להבחין בין חוקה פורמלית (כתובה) הנהוגה במרבית מדינות העולם וביניהן ארה"ב, לבין חוקה מטריאלית (שאינה כתובה) שנהוגה במספר מדינות בעולם ביניהן אנגליה וישראל.

חוקה מטריאלית חוקה פורמלית

1. קובץ חוקים בסיסיים המהווים את אבני היסוד בשלטון	1. שורת חוקים בעלי תוכן חוקתי, נורמות, פסקי דין, ונוהג מקובל וכללי יסוד המגדירים את אופי השלטון ודרך פעולתו
2. החוקה היא בעלת מעמד גבוה מיתר החוקים וניתנת לשינוי ברוב מוחלט. זוהי חוקה נוקשה	2. אין עדיפות לחוקים מסויימים, אין חוקת על, שינוי עם רוב רגיל, זוהי חוקה גמישה
3. <u>חוקה פורמלית</u> היא סמל למהפיכה שהסתיימה, וסימן לראשיתה של הדרך הקונסטיטוציונית (החוקתית) של המדינה המתוקנת.	3. חוקה מטריאלית אינה בעלת מעמד וכוח כמו חוקה פורמלית, ולכן אינה משמשת סמל
4. משמשת כרסן ובלם נגד השליטים שלא ינצלו את סמכויותיהם לרעה	4. גם חוקה מטריאלית משמשת כרסן ובלם נגד השליטים, אך עמדתה פחותה.
5. <u>האזרחים והשלטון נוטים ליחס לחוקה חשיבות רבה</u>	5. יחס זהה לחוקים רגילים, והוא לא זוכה לכבוד וחשיבות מיוחדים.

היכוח לגבי חקיקת חוקה בישראל

במגילת העצמאות נכתב שיתקיימו בחירות דמוקרטיות לא יאוחר מ- 1.10.1948 והאסיפה המכוננת שתבחר תחוקק חוקה לישראל כפי שנקבע בהחלטת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947. הבחירות התקיימו רק ב- 29.1.1949 (בגלל מלחמת העצמאות). נבחרה אסיפה מכוננת אבל חוקה לא נחקקה. בציבור בארץ פרצה מחלוקת לגבי חקיקת החוקה, מחלוקת זו מלווה את הציבור בארץ מאז ועד היום.

נימוקי התומכים

1. חוקה היא ביטוי לממשל קבוע ליציבות, ריבונות והמשכיות.

2. החוקה מגנה על זכויות מיעוט מפני רודנות אפשרות של השלטון.

3. חוקה - כפי שנכתב במגילת העצמאות כמסמך הצהרתי ראשון של מדינת ישראל, ולפי דרישת האו"ם בכ"ט בנובמבר 1947.

4. החוקה מהווה כרטיס ביקור לעולם לגבי אופייה היהודי והדמוקרטי של מדינת ישראל.

5. החוקה תגרום ל גיבוש ואיחוד העם ותהווה גורם מחנך לנוער לפטריוטיות ולדמוקרטיה.

6. יש צורך בחוקה לישראל כמו כל מדינה דמוקרטית מתוקנת בעולם למשל ארה"ב, הודו, איטליה

7. העם היהודי חי במשך שנים רבות תחת שלטון זר, ויש צורך להכינו לחיי אומה ריבונית ומאוחדת.

8. החוקה היא "הסמן הימני המשפטי" של בית המחוקקים, ולה מעמד בכיר מעל לחוקים הבסיסיים.

נימוקי המתנגדים

1. חוקה היא נחלת העבר, כאשר היה צורך להדגיש עקרונות, אך היום זה ברור.
 2. חוקה היא בסיוע מהפיכות, ואילו אנו רק בתחילתה (המהפכה הציונית).
 3. עדין לא הגיע הזמן לחוקק חוקה בגלל התנאים הגיאו-פוליטיים: כלומר מלחמת העצמאות, בעיית הגבולות ובעיית ירושלים וקביעת שעת וחירום.
 4. היהודים בארץ הם מיעוט וכיצד המיעוט יכול לקבוע עבור הרוב שעתיד להגיע לארץ? (קיבוץ גלויות).
 5. מדינת ישראל כמדינה קולטת עלייה, ומדינה דינמית, אסור שתהיה נוקשה וזה עלול לפגוע בייחודן של העדות השונות.
 6. החוגים הדתיים התנגדו לחוקה וטענו שכבר יש לנו חוקה, והיא התורה, ההלכה, ואין צורך בשתי חוקות.
 7. אומנם נקבע במגילת העצמאות שיש צורך לחוקק חוקה, אך מגילת העצמאות היא לא מסמך משפטי מחייב.
 8. ישנן מדינות בעלות מסורת דמוקרטית שאין להן חוקה למשל: אנגליה.
 9. יש "לבנות" את החוקה לאט וביסודיות כמו את הארץ.
- הוויכוח לגבי חוקה הסתיים בפשרת הררי 13.6.50 שבה הוחלט שיש לחוקק חוקה לישראל אבל לא במציאות הקיימת, אלא בעתיד. "חוקה בהמשכים". ועדת "חוקה חוק ומשפט" תכין הצעה לחוקה. החוקה תהיה בנויה פרקים - פרקים, כל פרק יעסוק בנושא אחד, ויהווה חוק יסוד. לאחר סיום כל הפרקים יאוגדו חוקי היסוד לקובץ אחד ויועלו מעל לחוק (ישוריינו) ויהפכו לחוקה פורמלית (בינתיים הם חוקה מטריאלית).
www.knesset.gov.il פירוט בנושאי חקיקה ראו אתר הכנסת :

חוקי יסוד

חוקי יסוד הם חוקים שחוקקה הכנסת כתחליף זמני לחוקה. החוקים נועדו להיות פרקים בחוקת ישראל בעתיד. החוקים עוסקים בנושאים כללים ובמבנה המשטר במדינה וניתן לחוקק חוקים נוספים לפי האמור בהם.
חוק יסוד נשיא המדינה, חוק יסוד הממשלה (1992), חוק יסוד הכנסת, חוק יסוד הצבא, חוק יסוד כבוד - דוגמאות האדם וחירותו.

בפשרת הררי 13.6.50 הוחלט שיש לחוקק חוקה לישראל אבל לא במציאות הקיימת, אלא בעתיד. "חוקה בהמשכים". ועדת "חוקה חוק ומשפט" תכין הצעה לחוקה. החוקה תהיה בנויה פרקים - פרקים, כל פרק יעסוק בנושא אחד, ויהווה חוק יסוד. לאחר סיום כל הפרקים יאוגדו חוקי היסוד לקובץ אחד ויועלו מעל לחוק (ישוריינו) ויהפכו לחוקה פורמלית (בינתיים הם חוקה מטריאלית).
הועדה החליטה שיש לחוקק חוקים כלליים, בעלי תוכן משפטי מיוחד שיהיו פרקים בחוקה העתידית של המדינה. בכך תוצר בישראל "חוקה בהתהוות" שתהיה מורכבת מפרקים שעליהם תהיה הסכמה בציבור הישראלי. חוקים אלו יקראו חוקי יסוד וניתן יהיה לחוקק חוקים ספציפיים על פי הנאמר בהם.
מהו מעמדם של חוקי היסוד? האם הם תחליף לחוקה?

מצד אחד – לא מכיוון ש :

מעמד רוב חוקי היסוד הוא כחוק רגיל כיוון שאינם משוריינים וניתן לשנותם ברוב רגיל.

רוב חוקי היסוד אינם בעלי מעמד על מבחינה משפטית (המאפשר לפסול חוק שנחקק על ידי הכנסת אם הוא סותר חוק יסוד).

ואין לישראל מגילת זכויות. - חוקי היסוד המבטיחים את זכויות היסוד, זכויות האדם והאזרח, מעוגנים רק חלקית חוקי היסוד אינם מהווים מסמך אחד מגובש.

אולם מנגד – כן מכיוון ש :

יש הטוענים כי ניתן לראות בחוקי היסוד חוקה מאחר וחלקם מוגן פורמלית ברוב מיוחד (משוריין) וחלקם הוא בעל תוקן כלומר עוסקים בזכויות האדם או במבנה המשטר וניתן לחוקק על פיהם חוקים נוספים. –קונסטיטוציוני (חוקתי מיוחד) נשיא ביהמ"ש העליון, השופט ברק, אף טוען כי למרות שרוב חוקי היסוד אינם משוריינים הרי שבתי המשפט מתייחסים אליהם כאל בעלי מעמד על. ברק אף טוען כי אין לחוקק חוקים בכנסת הנוגדים את חוקי היסוד. אחרים טוענים כי ניתן לראות בחוקי היסוד חוקה בהתווות או חוקה מטריאלית (כמו באנגליה). ניתן להדגים תפישה זו על פי חוקי היסוד החדשים :

זכויות יסוד כמו - חופש העיסוק, הזכות לכבוד ולחירות הוכרו לראשונה כחוקים בעלי מעמד על.

חוקי יסוד אלו משוריינים או בעלי פסקת הגבלה, ולכן המחוקק מוגבל מעתה ואילך בחקיקת חוקים הפוגעים בערכים ובזכויות אלו.

כיום קיימים 15 חוקי יסוד שעל פיהם מחוקקת הכנסת חוקים חדשים. החוקים מגדירים את סמכותם וחובתם של מוסדות המדינה השונים ואת זכויות האזרחים. חוק יסוד הכנסת מגדיר את תפקידיה וחובותיה של הרשות המחוקקת, תפקידי החכ"ם ואת דרך פעולת הכנסת וצורת בחירתה. כך קיימים גם חוק יסוד הממשלה, הנשיא, מבקר המדינה, צה"ל וכו'.

חוקים מסוימים מדגישים את היותה של המדינה מדינה יהודית – כמו חוק יסוד מקרקעי ישראל השומר על בעלות יהודית על קרקעות המדינה.

חוקים אחרים, חדשים ברובם (מאז שנות ה-90) מתייחסים לזכויות האדם והאזרח ויש הרואים בהם שינויי והתקדמות לקראת חוקה.

לפניכם מספר דיעות בנושא השינוי שיצרו החוקים החדשים ושמותיהם של חוקים אלו :
אהרון ברק, חיים כהן ואחרים רואים בחוקי היסוד החדשים "מהפכה חוקתית".

המהפכה מתבטאת לדעתם בשני תחומים:

א. מעמד של חוקי היסוד החדשים :

עד 1992 זכויות האדם בישראל היו הלכה משפטית בלבד (פסיקות בג"צ) ולא זכו למעמד של חוק או חוקה. מגילת העצמאות הייתה המסמך שעליו התבססה הפסיקה המשפטית הרחבה, אך מגילת העצמאות בעצמה איננה מסמך בעל תוקף משפטי מחייב.

מהיום שנחקקו חוקי היסוד החדשים קיבלו זכויות האדם והאזרח בישראל מעמד של חוקים, ולא סתם חוקים אלא חוקי יסוד שנתקבלו ע"י הכנסת כרשות מכוננת חוקה לישראל. חוקי היסוד החדשים הם חוקים בעלי תוקף חוקי-משפטי מחייב. הם מחייבים גם את הכנסת בעצמה ומגבילים אותה על ידי מסמך חוקתי שהתקבל באורח דמוקרטי וחוקי. בחוקי היסוד החדשים נקבעו פסקאות הגבלה, שאינן מאפשרות לפגוע בזכויות האדם אלא "בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה, ובמידה שאינה עולה על הנדרש" כמו כן - בחוק יסוד חופש העיסוק נקבע שריון לחוק - אין לשנות חוק יסוד זה אלא בחוק יסוד שנתקבל ברוב של חברי הכנסת.

ב. תוכנם של חוקי היסוד החדשים:

ברק ואחרים מאמינים כי ניתן לתת פרוש רחב למושג "כבוד האדם וחירותו". הם רואים אותו כמבטא גם את ערך השוויון החשוב למניעת אפליה בין בני אדם על רקע הבדלי דת, לאום, מוצא, מין, עדה והשקפת עולם. כמו כן, לדעתם ניתן לכלול במושג זה גם את ערכי החופש: חופש ההתאגדות, חופש האסיפה, היצירה, הביטוי האמונה והדת.

מהי עמדת השופט לנדוי ביחס לחוקי היסוד החדשים?

השופט לנדוי ואחרים חושבים שאין כל מהפכה בחוקי היסוד החדשים.

גם כאן יתייחס הניתוח לשני תחומים :

התחום הראשון: מעמד של חוקי היסוד החדשים

* הם מציגים את סעיף 10 בחוק יסוד חופש העיסוק אשר קובע כי אין בכוחו של חוק יסוד זה לפגוע בתוקפן של הוראות חיקוק שהיו קיימות "ערב תחילתו של חוק יסוד זה", דהיינו הסכמי הסטטוס קוו וסמכויות שנובעות מתוקף פקודת סדרי השלטון והמשפט. משמעות הדבר היא כי כל מה שנוגד את החוק הנ"ל כולל חוקים, הסדרים, צווים ותקנות הפוגעים בחירויות הפרט, כמו סמכויות ייחודיות בנושאי נישואין וגירושין הנובעות מ"חוק בתי הדין הרבניים", פסולי חיתון, חופש המצפון, וכן תקנות לשעת חירום המאפשרות ענישה קולקטיבית, מעצר מנהלי, ריתוק, הגליה, נשאים בתוקפם.

קביעה זו אפילו מורידה ממעמדו של החוק, שהרי בכל חוק אחר מתקיים הכלל שחוק חדש מבטל חוק ישן, מה שאינו נכון לגבי מקרה זה. חוק המגן על סטטוס קוו אינו בגדר מהפכה חוקתית.

טענה נוספת המוצגת על ידם היא כי חוק יסוד כבוד האדם וחירותו

איננו משוריין בכלל, וחוק יסוד חופש בעיסוק משוריין שריון מזערי של 61 ח"כ, וזה ניתן לשינוי בקלות. גם הקביעה

החדשנית שאפשר לשנות חוק זה רק ב"חוק יסוד" איננה משמעותית לדעתם, שהרי אם יש רוב לחקיקה רגילה

המבטלת את החוק יהיה אותו רוב גם לחקיקת יסוד שתשנה או תבטל את החוק.

לראייה: השינוי שנעשה בחוק יסוד חופש העיסוק ב - 1994 כשהכנסת חוקקה את חוק יבוא בשר קפוא ובכך שינתה את חוק יסוד חופש העיסוק. החוק קובע כי "תוקפו של חוק זה הוא על אף האמור בחוק יסוד חופש העיסוק".

התחום השני : תוכנם של חוקי היסוד החדשים

חופש העיסוק הוא עניין שולי יחסית והיה קיים בעיקרו גם לפני חקיקת חוק היסוד. ובאשר לחוק יסוד כבוד האדם

וחירותו - נעדרות ממנו רוב חירויות האדם הקלאסיות כמו חופש הדת, המצפון, הפולחן ; חופש הביטוי, חופש

העיתונות, חופש ההתאגדות, חופש ההפגנה ועיקרון השוויון בפני החוק. אמנם אפשר להרחיב את המושגים "כבוד

האדם וחירותו" ולהכליל בהם גם את החירויות הקלאסיות, אך אילו זאת הייתה כוונת המחוקק היה מכליל אותן בחוקי היסוד.

לפניכם עיקרי חוקי היסוד : חוק יסוד כבוד האדם וחירותו, וחוק יסוד חופש העיסוק.

בחוק יסוד : כבוד האדם וחירותו מודגשים השמירה על החיים, הגוף והכבוד, השמירה על הקניין, השמירה על

החירות האישית ועל חופש התנועה. כמו כן, מודגשת השמירה על צנעת הפרט ועל הפרטיות. הגבלת החוק נעשית

רק בשעת חירום ולתכלית ראויה, ולתקופה שלא תעלה על הנדרש.

בחוק יסוד: חופש העיסוק משנת 1994 מודגשת המטרה של שמירת חופש-העיסוק כך שכל אזרח או תושב במדינת

ישראל זכאי לעסוק בכל עיסוק, מקצוע או משלח יד. כל שינוי בחוק יעשה ברוב של 61 ח"כ. אין פגיעה בחוק אלא

בחוק ההולם את ערכיה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה. אין בכוחן של תקנות לשעת חירום לשנות את

החוק, או להפקיע זמנית את תוקפו.

חשוב לזכור :

היכוח על חוקה ובאשר למעמד חוקי היסוד נמשך.

חקיקת חוקי יסוד בנושאים מעוררי מחלוקת בציבור ובכנסת נמשכת באיטיות והנושא המרכזי הוא נושא הדת

ומעמדה.

יש לזכור את שמות חוקי היסוד המרכזיים ואת עיקרי תוכנם.

מידע נוסף באתר הכנסת – המופיע למעלה.

שעור שישי

מפלגות במשטר דמוקרטי

המסגרת הפוליטית החשובה ביותר, במסגרתה מתקיימת פעילות פוליטית ובאמצעותה מבקשים אזרחים להשיג השפעה פוליטית היא המפלגה. מפלגה היא ארגון חופשי וקבוע השואף להשיג כוח פוליטי, להגיע לשלטון או להשפיע עליו, במסגרת כללי המשחק הקבועים.

לכל מפלגה יסוד רעיוני ומצע בו היא פורשת את תפיסתה האידיאולוגית ואת תכניתיה המעשיות. המצע מהווה פעמים רבות את המכנה המשותף בין מרכיבי המפלגה ולעיתים הוא פשרה בין אידיאולוגיה ובין התנאים אותם מכתובה המציאות. שאיפת כל מפלגה היא להפוך את מצעה לנחלת החברה והמדינה כולה. המפלגה היא התאגדות חברתית וולנטארית - ולעיתים היא מקיימת גם פעילויות חברתיות ותרבותיות שונות (כמו... מפלגות הפועלים בעבר, מפלגות קומוניסטיות היום ועוד). למפלגות מנגנון ומוסדות הפועלים בכל ימות השנה אך פעילים במיוחד בתקופות שלפני בחירות. מפלגות שונות נבדלות בדרכי ארגון, מוסדותיהם ודרכי קבלת ההחלטות ובחירת מועמדיהן להנהגה (מרכז, ועידה, שביעיות, פריימריז ועוד..).

המפלגות והמאבק ביניהן יוצרות את המנגנון הדמוקרטי המתנהל על פי כללים קבועים מראש והמקובלים על הכל.

תפקידי המפלגה במשטר הדמוקרטי

גיוס כוח פוליטי והפעלתו במטרה להחזיק בשלטון, להגיע אליו או להשפיע עליו.

להביא להסדר ולהסכמה לגבי אורח החיים בחברה ובמדינה.

לגבש את תודעת החברה ולייצגה לפי אינטרסים והשקפות.

להוות מכשיר לגיבוש אליטות ומנהיגים.

להיות מכשיר הכרעה של מדיניות.

למנוע מונופוליזציה בכל תחומי החיים במדינה ובחברה.

לפקח על פעולות הממשלה ולגבש אלטרנטיבה לשלטון.

בעבר היו למפלגות תפקידים חברתיים ותרבותיים שונים שהלכו ונעלמו. היום קיימים תפקידים כאלו למפלגות במשטרים לא דמוקרטיים או במפלגות מאוד נוקשות אידיאולוגיות. המפלגות הופכות להיות יותר ויותר שותפות שהמאפיין האידיאולוגי שלה פחות ברור והן לרוב מתמקדות בקו כללי מאוד וסביב אישיות כלשהי. הדבר בולט במדינות כמו ארה"ב, אך מופיע גם אצלנו (מפלגת המרכז, ההבדלים המיטשטשים בין העבודה לליכוד ועוד..)

מאפייני המערכת המפלגתית בארץ

מבנה רב מפלגתי.

ריבוי איחודים ופילוגים מסיבות אידיאולוגיות, חברתיות ואישיות.

רציפות והמשכיות בקווי המתאר המרכזיים של המערכת המפלגתית מאז ימי "טרומ המדינה" (למרות השינויים).

השפעה רבה למפלגות בתחומים שונים - רשויות מקומיות, איגודים מקצועיים וארגונים ציבוריים.

קווי דמיון בין המפלגות השונות בנושאים מרכזיים - ציונות, יהדות וכד..

חשיבות גוברת והולכת למתמודדים השונים (משקל האישיות עולה).

הנושא המרכזי המבדיל בין המפלגות הוא נושא הביטחון והחוץ.

שינויים במערכת הפוליטית בישראל:

המפלגות הגדולות של ראשית המדינה היו בעלות משקל רב עוד לפני קום המדינה.

מפא"י התקיימה גם לפני קום המדינה וכללה את הפועלים, הקיבוצים, המושבים וההסתדרות. מפלגה זו הקימה את

"המערך" ב - 1965 שכלל גם את אחדות העבודה הותיקה ובהמשך מצטרפת גם מפ"ם (שפרשה מאוחר יותר).

הימין כלל את ירשי הרביזיוניסטים - "חירות" ונאמני ארץ ישראל השלמה נוספים. הם הקימו בשנות ה - 60 את גח"ל - גוש חירות ליברלים. גוש זה הפך ב - 1973 לליכוד.

במרכז התקיימו מפלגות ליברלים - שחלקן התלכד עם חירות בגח"ל.

בשמאל פעלו מפלגות קומוניסטיות יהודיות - ערביות ו/או גופים סוציאליסטיים שונים (מפ"ם, רץ - שהקימו את מרץ). מחוץ לקונצנזוס הציוני פעלו מפלגות ערביות וחרדיות.

עד שנות ה - 70 שלטה במדינה "הברית ההיסטורית" בין המערך ובין ירשי המזרחי - המפד"ל. לאחר מלחמת יום הכיפורים ב - 1973 הוקמו תנועות מחאה רבות. תנועות אלו גרמו להפלת ממשלת גולדה מאיר ודיין ולמינוי רבין כראש ממשלה. בעת כהונת ממשלתו של רבין התגלו פרשיות שחיתות רבות בשלטון ונוצרה מחלוקת חריפה סביב נושאי ביטחון - ראשית ההתנחלות בשטחים.

בבחירות 1977 הופיעה מפלגת מרכז חדשה שדרשה שינויי בפוליטיקה המסורתית והנהגה חדשה. מפלגה זו - ד"ש - הביאה לשינויי במפה הפוליטית וגרמה למהפך בו ניצח הליכוד ולשלטון עלה מנחם בגין איש חירות. בזמן שלטונו נכנסו המפלגות החרדיות אל הממשלה והפכו לחלק מן הקונצנזוס.

הליכוד החזיק בשלטון 15 שנה (כולל ממשלת אחדות שמיר - פרס) עד לניצחון "העבודה" בראשות רבין ב - 1992. בשנות ה - 90 בולטת בכוחה העולה ש"ס שהוקמה כמפלגה דתית - מזרחית (בניגוד לחרדים האשכנזים).

הכנסת והממשלה הנוכחית נבחרו כבר על פי שיטת הבחירות המשולבת לפי חוק יסוד הממשלה החדש מ 1992. את נוסח חוק יסוד הממשלה 1992 ניתן למצוא באתר הכנסת :

<http://www.knesset.gov.il/index.html>

בסעיף חקיקה הקשורה לבחירות.

באתר הכנסת בסעיף הסיעות בכנסת ניתן למצוא גם את אתרי המפלגות (לינקים שמופיעים אצל חלק מן הסיעות).

הבחירות במדינות דמוקרטיות

הבחירות הן אמצעי לשמירה על אופיו של המשטר הדמוקרטי. לכל אזרחי המדינה זכות שווה לבחור את מועמדיהם לשלטון. באמצעות הבחירות ניתן לשנות את ההרכב הפוליטי הקיים. והמפלגות המתחרות ביניהן על ראשות השלטון

עושות זאת במסגרת תהליך דמוקרטי הוגן - הוא תהליך הבחירות.

- הבוחרים מצביעים עבור מפלגה אחת מתוך שתי מפלגות או יותר.

- תהליך הבחירות משמש אקט חינוכי המעיד על מעורבות האזרח.

- תוצאות הבחירות משקפות את דעת הציבור.

- תהליך הבחירות מלווה בתעמולה המשקפת את מצע המפלגות.

- הבחירות הן טכניקה לבחירת הנציגים, ושיטה המשפיעה על צורת השלטון.

שיטות שונות של בחירות

בחירות יחסיות ארציות (ישראל עד בחירות 1996)

- שיטת הבחירות היחסיות היא שיטה שבה כל רשימה מקבלת בפרלמנט מספר מקומות יחסי לאחוז הקולות שבו

זכתה בבחירות (מפלגה שזוכה ב - 20% מן הקולות תזכה ב - 20% מן המקומות בכנסת), ובכך ישנה זהות ביחסי הכוחות בפרלמנט ובעם.

- כל הארץ היא אזור בחירה אחד, והבחירות נערכות באותו תאריך בכל הארץ.

- המפלגות הן הקובעות את מועמדיהן לבית הנבחרים על ידי בחירות פנימיות (פריימריס) או ועדה מסדרת, ולבוחר

אין השפעה ישירה על סדר הופעתם של המועמדים ברשימה.

- בבחירות הבוחר מצביע עבור רשימה שלמה, ולא עבור אישיות.

- המועמדים נכנסים לכנסת לפי סדר הופעתם ובאותו סדר נכנסים ירשי מקומו של ח"כ שהתפטר או פוטר או נפטר.

יתרונות:

השיטה משקפת בצורה נאמנה את הלכי הרוח, ומגוון של דעות השקפות ואינטרסים זוכה לייצוג בכנסת - כלומר ריבוי מפלגות.

בשיטה זו יש זהות בין העם והפרלמנט, השיטה משקפת בנאמנות את תמיכת הציבור ברשימות השונות. הבוחר לפי שיטה זו רואה, לנגד עיניו את בעיותיה של המדינה כולה ולא את אזור הבחירה שלו בלבד. הנבחר מדגיש אינטרסים כוללים ארציים, ולא אינטרסים אזוריים חלקיים. השיטה מתאימה למציאות הישראלית בכך שהיא מביאה לידי ביטוי עמדות של עדות, אידיאולוגיות, תפיסות שונות, וקבוצות אינטרס מגוונות. השיטה פועלת להקטנת המתח החברתי הקיים בכך שהיא מפנה מתח זה למציאת ביטוי בהתארגנות דמוקרטית, פרלמנטרית.

חסרונות:

פיצול מפלגתי רב - השיטה מעודדת ריבוי רשימות דבר הגורם לפיצול העם ומגביר את המתח המחלוקת, והניגודים בפרלמנט ובעם. הפיצול המפלגתי מקשה על הרכבת הקואליציה והשמירה על קיומה ולכן קיים חשש לאי יציבות, לחצים, שינויים וזעזועים בשלטון. השיטה מאפשרת למפלגות הקטנות להכתוב את רצונן למפלגות הגדולות בקואליציה ולקבל ייצוג גדול ממשקלן בציבור (סחיטה) ולכן הבוחרים מרגישים מרומים שמפלגה גדולה מתפשרת על האידיאולוגיה שלה. אזורים נחשלים ובעייתיים אינם מקבלים ביטוי בפרלמנט, ואין הדגשה של האנטרס האזורי והתייחסות לבעיות מקומיות ספציפיות. השיטה מקנה עוצמה למנגנוני המפלגה בקביעת המועמדים, אין קשר בין הבוחר לנבחר, הנציגים נאמנים בדרך כלל למפלגה. בהצבעות או בקבלת החלטות אין הנבחרים מצביעים לפי צו מצפונם אלא לפי המשמעת המפלגתית או הקואליציונית.

בחירות אזוריות רוביות (ארה"ב)

בשיטת הבהירות האזוריות רוביות מחלקים את הארץ למספר אזורי בחירה. נציג אחד או מספר נציגים מכל אזור והם מיצגים את אינטרס האזור. אין חובה לערוך את הבחירות באותו זמן בכל האזורים, ובדרך כלל הבחירות מתקיימות במועדים שונים באזורים השונים. האזרח מצביע עבור אישיות ולא עבור רשימה. אומנם האישיות שייכת למפלגה מסוימת אבל ההדגשה היא על האישיות, כישוריה, אמינותה . . . נבחר האזור יהיה מי שזכה ברוב קולות באזור (מכאן השם רוביות). אם נפטר או התפטר האדם שנבחר לייצג את האזור, יערכו בחירות משניות, אלא אם כן ישנו הסכם אחר.

יתרונות:

השיטה לא מעודדת מפלגות חדשות, ולמפלגות קטנות אין סיכוי להשיג ייצוג בפרלמנט השיטה נוטה לכיוון משטר דו-מפלגתי. כלומר, מפלגה גדולה בשלטון ומפלגה גדולה באופוזיציה. זה מבטיח ממשל יציב, גיבוש תלותיות, וביצוע ללא הפרעה. האדם שנבחר בבחירות אישיות בדרך כלל מוכר לאנשים הבוחרים וזה מאפשר קשר אישי בין הבוחר לנבחר. הנבחר קשור לבוחרים ולא למפלגה. דבר היוצר מחויבות וקיום הבטחות. הנבחר מרגיש אחריות למעשיו.

אדם הנבחר לפי שיטה זו ידאג לאינטרסים של האזור (על מנת להיבחר מחדש . . .) לתושבי האזור תהיה כתובת שאליה יוכלו להפנות את שאלותיהם. בשיטה זו האינטרס האזורי לא מוזנח, והדאגה לתושבים היא בראש סולם העדיפויות.

מאחר ושיטת הבחירה היא אישית, הריהי מבטיחה רמה גבוהה של נבחרים. הם בדרך כלל מוכשרים מוכרים, אמינים אהובים . . .

חסרונות:

השיטה נותנת יתרון ברור למפלגות הגדולות, ויש כאן פגיעה בעקרון הפלורליזם החברתי רעיוני ואין ייצוג לכל הדעות, ההשקפות והאינטרסים שבעם.

חיסול המפלגות הקטנות עלול לגרום להתארגנויות חוץ פרלמנטריות אשר תערענה את היציבות החברתית הפוליטית. בשיטה זו גם תרם אובדן קולות ופגיעה חמורה בעיקרון הייצוג של האזרחים שכן הצביעו. החלוקה לאזורים מביאה להבלטת אינטרסים מקומיים, ובמקרה של ניגוד אינטרסים בין האזור לבין בעיות המדינה יעדיפו הנבחרים את ענייני האזור על פני האינטרס הכללי. בשיטה זו יתכן העדר זהות ביחסי הכוחות הפוליטיים בעם ובפרלמנט. השיטה עלולה לסלף את רצון העם, לעיתים היא מאפשרת שלטון של מיעוט (אס נבחר קיבל 40%, ושני מתחריו קבלו כל אחד 30%, הראשון ישלט למרות שהוא מיעוט) ואף נצחון של מועמד שזכה בסה"כ בפחות קולות ממתחרהו – כפי שקרה בבחירות 2000 בארה"ב.

השיטה המשולבת אזורית-יחסית

הצעה לשילוב שתי השיטות היחסית והאזורית, הועלתה מספר פעמים וגובשה על ידי גד יעקובי איש מפלגת העבודה. על פי הצעתו: הארץ תחולק ל- 18 אזורי בחירה ומכל אזור יבחרו 5 ח"כ. סה"כ 90 ח"כ ייבחרו בשיטה האזורית (אבל לא רובית). באזורים תתמודדנה רשימות מפלגתיות שהתוצאה היחסית בחירות שביניהן תקבע כמה ח"כים ייצגו כל מפלגה. כאמור בשיטה זו ייבחרו 90 ח"כ. יתר 30 ח"כ הנותרים ייבחרו בשיטה הארצית יחסית. (השיטה הקיימת היום) בשיטה זו ייעלמו המפלגות הקטנות או יתמזגו לגושים פוליטיים גדולים יותר. מספר המפלגות בכנסת יפחת וגודל המפלגות בכנסת יגדל. המועמדים יעברו בחירות מקדימות פריימריס) במסגרת מפלגתם באזורים השונים, בכך תהיה התחייבות לאיכות המועמדים ולא רק נאמנות למפלגה, וכן עבודת הכנסת תיקח בחשבון גם ראייה אזורית אינטרסנטית ולא רק ראייה לאומית כוללת. (חלק מעקרונות שיטה זו יושמו במפלגות הגדולות הליכוד והעבודה על ידי הנהגת הבחירות המוקדמות - הפריימריס). גם היום ישנם בכנסת רבים השואפים להשלים את חוק הבחירה הישירה על ידי תוספות בסגנון כזה.

כאמור לעיל בישראל נחקק חוק יסוד חדש ששינה את שיטת הבחירות היחסית שהיתה נהוגה עד 1992 – לשיטה משולבת (יחסית + ישירה). שינוי זה הביא לשינויים הנתונים עדיין בויכוח ציבורי. פירוט החוק וארגון הבחירות בשיעור הבא.

שעור שביעי

הבחירות בישראל

בחירות בישראל- עקרונות וארגון

הבחירות: זהו תהליך שבאמצעותו נבחרים נציגים למלא כהונה ציבורית בקולותיהם של אלה הזכאים להצביע, התהליך מהווה ביטוי להשתתפות האזרחים בתהליך הפוליטי שקובע את הכוח בין המועמדים למפלגותיהם, ומשפיע על הרכב הפרלמנט ויחסי הכוחות הפוליטיים.

אומנם ישנן מספר שיטות בחירה שלכל אחת מאפיינים משלה, אבל לכולם יש מאפיינים דמוקרטיים ותנאים הכרחיים: בחירות שוות - לכל אזרח כל אחד.

בחירות כלליות - לכל אזרחי המדינה ללא אפליה.

בחירות חשאיות - מניעת לחץ, הפחדה, השפעה, סחיטה, שוחד.

בחירות מחזוריות - בחירות חוזרות ונשנות על פי החוק.

קיומן של שתי מפלגות או יותר - פלורליזם חברתי.

הבחירות לכנסת:

שימו לב : כאן מדובר על הבחירות לכנסת בלבד . בהמשך ידובר על הבחירות לראשות הממשלה – ע"פ חוק יסוד הממשלה – 1992.

חוק יסוד הכנסת 1958, סעיף מספר 4 קובע:

הכנסת תיבחר בבחירות כלליות, ארציות, שוות, חשאיות, ישירות ויחסיות.

לפי חוק הבחירות לכנסת אין לשנות סעיף זה אלא ברוב של חברי הכנסת

(61 ח"כ).

מי רשאי לבחור:

1. אזרח ישראלי על פי חוק האזרחות

2. רשום בפנקס הבוחרים - רשימת בעלי זכות הבחירה לכנסת.

3. בן 18 ביום הקובע - היום הקובע יקבע על ידי הכנסת.

4. הבוחר צריך להימצא בשטח ישראלי ביום הבחירות.

5. הרוצה להצביע חייב להזדהות על ידי תעודת זהות.

6. למעט החיילים, כל הבוחרים מצביעים, בקלפי שנקבע מראש.

הזכות להיבחר לכנסת :

אזרח ישראלי, רשום בפנקס הבוחרים, בן 21 ביום הקובע.

אזרחים ישראליים שעונים על הדרישות ואינם יכולים להיבחר הם : נשיא המדינה, מבקר המדינה, רבנים ראשיים,

שופטים ודיינים, הרמטכ"ל, עובדי מדינה בכירים, וקצינים בכירים בצה"ל -- אלא אם התפטרו מכהונתם ועברו "תקופת צינון".

ארגון מערכת הבחירות:

שר הפנים ומשרדו - באחריותו הכנת פנקס הבוחרים, קביעת תחומי אזורי קלפי, משלוח הודעות לבוחרים, והצגת א. רשימות המועמדים בפני הציבור.

ב. ועדת פנקס הבוחרים - ועדה זו קמה תוך 30 יום מכינוס הכנסת החדשה ומורכבת מ- 30 ח"כ, בראשה שופט עליון. תפקידה העיקרי הוא פיקוח על שר הפנים ומנגנון הבחירות, ומקפידה על קיומו של פנקס בוחרים מעודכן באופן קבוע כדי לאפשר בחירות בכל עת שתידרש.

ג. ועדת הבחירות המרכזיות - ועדה זו היא המנגנון המנהל את הבחירות, היא מורכבת מ- 30 ח"כ מהסיעות השונות ובראשה עומד שופט עליון, לרשימות החדשות ישנם משקיפים. סמכויותיה הן :

- מנוי חברי ועדות הקלפי האזוריות, אישור ועדות הקלפי, וקביעת מיקומן.
- מינוי ועדות קלפי לחיילים, קביעת סדרי הצבעתם וספירת קולותיהם.
- אישור או פסילה של רשימות חדשות, אישור אות וכינוי לכל רשימה.
- קבלת פיקודן כספי מהרשימות החדשות, וכן רשימת תומכים.
- קביעת זמן שידור ברדיו ובטלוויזיה, לצורך תשדירי תעמולה.

תפקיד שיפוט - טיפול בכל קובלנה לגבי מערכת הבחירות. -

חלוקת מנדטים לכנסת ופרסום תוצאות הבחירות. -

ד. ועדות בחירה אזוריות - 14 ועדות שהרכבן כמו של הוועדה המרכזית ומתמנות על ידי כל ועדה אחראית להכנת הבחירות באזור ופיקוח עליהן. היא ממנה את חברי ועדות הקלפי וממונה על ספירת הקולות באזור והעברה לוועדה המרכזית.

ה. ועדות קלפי - מיקומה, מספר חבריה והרכבה נקבע על ידי ועדה אזורית. פועלת רק ביום הבחירות.

תפקידה: זיהוי הבוחרים מסירת מעטפות, ספירת קולות, עריכת פרוטוקול.

ספירת הקולות וחלוקת המנדטים לכנסת

את מסכמת, האזורים מכל הבחירות תוצאות את אצלה מרכזת המרכזית הבחירות ועדת הבחירות סיום לאחר המנדטים את ומחלקת התוצאות

עם רק החישובים נעשים כל הפסולים הקולות כל את להוריד יש הקולות את שספרו לאחר * קולות כשרים הכשרים הקולות

רשימה רק, לכנסת החסימה נכנסת אחוז את שעברה מפלגה רק. הכשרים הקולות מכלל 1.5% אחוז - * אחוז החסימה לכנסת ונכנסת הכספי הפיקדון את בחזרה מקבלת החסימה אחוז את שעברה חדשה 1.5%Xהכשרים הקולות כ"סה

100

אחד (כסא) כנסת מנדט עבור הדרושים הכשרים הקולות כ" * מודד - סה

סה"כ הקולות הכשרים לחלק ב - 120 .

שקבלה הקולות מספר חלוקת ידי על נעשה מפלגה כל שמקבלת השלמים המנדטים מספר - למפלגה מנדטים * מספר במודד הרשימה

השמינית עד הכנסת. שנייה חלוקה נערכת, חלוקה ללא מנדטים נשארים אם הראשונה החלוקה * עודפים - לאחר עופר (ראו בהמשך)-באדר חוק זה בעקבות הסדר שונה כך אחר. במנדט זכתה הגדולה השארית בעלת המפלגה

הבחירות לפני שנערך שתיים). הסכם כלל ב(דרך יותר או מפלגות שתי בין התקשרות הסכם זהו - עודפים * הסכם להגדיל היא זה הסכם מטרת. אחת כשארית המפלגות משתי העודפים חישוב ועיקרו המרכזית הבחירות לוועדת ונמסר במנדט זוכה היא ביותר הגדולה השארית בעלת המפלגה העודף במנדט זכו כן אם. העודף המנדט את לקבל הסיכוי את

השאריות לבעלי העודפים המנדטים שחלוקת סברו מהמערך עופר כ"ח מהליכוד באדר כ": ח עופר- * חוק באדר ושהתקבל שהציעו החוק פי על. הקטנות למפלגות יתרון ומעניקה הגדולות המפלגות את שמקפחת פעולה היא הגדולות הגדולה השארית פי על יחולקו לא מחולקים בלתי שנותרו המנדטים. אחרת בדרך נעשית העודפים המנדטים חלוקת כך: מוצאים ואת הממוצע. אחד מנדט עבור בקולות "שלמה" מפלגה שכל הממוצע שהנו רשימה" "מודד פי על אלא הרשימה של הכשרים הקולות כ"סה

+ 1 שקיבלה המנדטים מספר

במנדט. שיטה זו זוכה היא - ביותר הגדול הוא שלה הממוצע כלומר ביותר הגדול הרשימה מודד את שתקבל הרשימה העניקה יתרון למפלגות הגדולות ביותר.

הבחירות לראשות הממשלה

כאמור בשנת 1992 שונה חוק יסוד הממשלה ונקבע חוק יסוד חדש – הוא חוק יסוד הממשלה 1992.

בסעיף חקיקה הקשורה לבחירות.

ע"פ חוק יסוד הממשלה החדש נבחר ראש הממשלה בישראל בבחירות ישירות, אישיות ורוביות. משמעות הדבר היא כי ראש הממשלה נבחר בפתק נפרד על ידי הציבור. מבין כל המתמודדים בבחירות - המועמד שזכה ברוב של מעל ל 50% מן הקולות -- 50% מן הקולות הוא המנצח. במקרה ויש מספר מועמדים ואף אחד לא זכה ברוב של למעלה מ נערך סיבוב בחירות נוסף בין שני המועמדים שזכו במספר הקולות הרב ביותר. החוק נועד לחזק את ראש הממשלה והקטין את תלותו בכנסת ובעיסקאות פוליטיות שונות. החוק אכן מחזק את סמכויות ראש הממשלה בדרכים רבות :

ראש הממשלה אינו זקוק לאישור הכנסת למדיניותו ויכול לכהן גם בראש ממשלת מיעוט. ראש הממשלה רשאי כולל ביטול, איחוד ופיצול משרדי ממשלה, ראש הממשלה -למנות ולפטר שרים ויכול לשנות את מבנה הממשלה קובע את סדר היום בממשלה, ראש הממשלה רשאי לפזר את הכנסת, בהסכמת הנשיא - במקרה בו הכנסת מכשילה את כל פעולותיו (כנסת לעומתית), קשה יותר להפיל את הממשלה בכנסת ונדרש לכך רוב מוחלט (61 חכ"ם) או מיוחד כדי להדיח את ראש הממשלה אישית (מבלי לערוך בחירות לכנסת).

יחד עם זאת החוק מנסה ליצור מערכת של איזונים ובלמים בין רה"מ והכנסת - ולכן הוא גם מעניק לכנסת סמכויות נוספות. ע"פ חוק יסוד הממשלה 1992 יכולה הכנסת להפיל את הממשלה ברוב של 61 חכ"ם ואז נערכות בחירות לכנסת ולראשות הממשלה), הכנסת יכולה גם להדיח רק את ראש הממשלה ברוב מיוחד של 80 חכ"ם (ללא בחירות לכנסת), הכנסת יכולה לפטר שר מתפקידו, הכנסת מאשרת (או לא) מינוי שרים חדשים, הכנסת צריכה לאשר, (עד אם היא אינה מאשרת אותו פירוש הדבר הבעת אי אמון בממשלה ופיזור (הכנסת -100 השנה) את חוק התקציב רשאית לתת לממשלה אורכה).

חוק זה הינו יחודי לישראל ויוצר בה משטר בעל מאפיינים של משטר נשיאותי המשולבי שמאפיינים של משטר פרלמנטרי.

מאפייני משטר נשיאותי :

ראש הרשות המבצעת מקבל את -בחירות נפרדות לכנסת ולראשות הממשלה והבחירות לרה"מ הן אישיות רוביות סמכויותיו מן העם.

כמו קול כפול במקרה של תיקו בממשלה או סמכות לביטול/איחוד והוספה של -סמכויות נרחבות לראש הממשלה משרדים ממשלתיים, פיטורי שרים ומינויים.

מאפייני משטר פרלמנטרי :

הכנסת יכולה להביע בה אי אמון ולהביא לבחירות חדשות (ברוב של 61 או -הממשלה מכהנת מכוח אמון הכנסת 80).

ראש הממשלה ולפחות מחצית מהשרים חייבים להיות חכ"ם.

הכנסת יכולה להביע אי אמון בראש הממשלה ולהפסיק את כהונתו.

פיזור הכנסת מביא להפלת הממשלה ולבחירות לראשות הממשלה..-תלות בין הרשויות

היום נטוש בישראל וכוח בנושא יעילות החוק והצורך לשנותו.

רבים טוענים כי החוק איפשר את גידול כוחן של המפלגות הקטנות (ש"ס, מרץ) ובכך היקשה על הקמת ממשלות הנשענות על רוב יציב בכנסת (קואליציה יציבה). לכן ישנם רבים הדורשים החזרת המצב לקדמותו ושיבה אל שיטת הבחירות הישנה (יחסית - לכנסת בלבד).

לעומתם ישנם רבים המסכימים עם ניתוח מגרעותיו של החוק החדש אולם טוענים כי יש להשלים את החקיקה ולקבוע כי חלק מסויים של חברי הכנסת יבחרו בבחירות איזוריות - ולא על בסיס רשימה מפלגתית.

www.sikumuna.co.il

אחרים טוענים כי יש להשאר עם השיטה הנוכחית אך יש להעלות את אחוז החסימה לכנסת ובכך למנוע כניסת רשימות קטנות אל הכנסת. על ידי כך יצומצם מספר הרשימות המיוצגות בכנסת – וניתן יהיה להרכיב קואליציה בקלות רבה יותר.

תיקונים כגון אלו ניתקלים בהתנגדותן של המפלגות הקטנות ולכן אינם עוברים את שלבי החקיקה בכנסת.